

Izbor zastupnika u Hrvatski sabor

Mihalić, Stela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:928859>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-19**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Katedra za ustavno pravo

Stela Mihalić

IZBOR ZASTUPNIKA U HRVATSKI SABOR

DIPLOMSKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Đorđe Gardašević

Zagreb, 2024.

Izjava o izvornosti

Ja, Stela Mihalić pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Stela Mihalić, v.r.

SADRŽAJ :

1.UVOD.....	1
2.PRAVNO UREĐENJE IZBORA ZASTUPNIKA U HRVATSKI SABOR.....	2
3.ZAKON O IZBORIMA ZASTUPNIKA U HRVATSKI SABOR.....	3
3.1. Biračko pravo i uvjeti kandidiranja.....	4
3.2. Izbor zastupnika, izborni prag i izborne jedinice.....	7
3.3. Pretvaranje glasova u mandate.....	12
3.4. Tijela za provedbu izbora.....	13
3.5. Glasovanje i utvrđivanje rezultata.....	14
3.6. Promatranje izbora.....	16
3.7. Etičko povjerenstvo.....	17
3.8. Zaštita izbornog prava.....	18
4.PRAVO GLASA PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA.....	20
5.PRAVO GLASA GRAĐANA S PREBIVALIŠTEM U INOZEMSTVU.....	22
6.REFERENDUMSKE INICIJATIVE ZA IZMJENE IZBORNOG SUSTAVA.....	23
6.1. Građanska inicijativa „U ime obitelji“ 2014. godine.....	24
6.2. Građanska inicijativa „Narod odlučuje“ 2018.godine.....	29
7.PARLAMENTARNI IZBORI 2024. GODINE.....	34
8.ZAKLJUČAK.....	36
9.LITERATURA.....	37

1.UVOD

Prvi slobodni, tzv. pretkonstitutivni izbori, održani su 1990. godine dok je Hrvatska još bila u sastavu jugoslavenske federacije te su omogućili prijelaz iz totalitarnog u demokratski politički poredak dok su prvi parlamentarni izbori u suverenoj i samostalnoj Hrvatskoj održani u kolovozu 1992. godine.¹ U travnju 1992. godine donesen je Zakon o izborima zastupnika u Sabor Republike Hrvatske² kojim je uspostavljen mješoviti većinsko-razmjerni izborni sustav³ koji je Zakon, uz izmjene i dopune 1995. godine, bio na snazi do 1999. godine kada je donesen novi izborni zakon o kojem će više riječi biti u 2. dijelu.

Ustav Republike Hrvatske⁴ (dalje u tekstu: Ustav), donesen 1990. godine, u članku 1. određuje da u Republici Hrvatskoj vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu a narod vlast ostvaruje upravo izborom svojih predstavnika u predstavničko tijelo i neposrednim odlučivanjem s tim da tip izbornog sustava Ustav ne određuje. Izborni sustav pak obuhvaća pravo glasa- aktivno i pasivno, izborne jedinice, kandidiranje, utvrđivanje rezultata i nadzor nad izborima.⁵ Izbori se, u pravilu, održavaju svake četiri godine s obzirom da toliko traje zastupnički mandat u Saboru.

Hrvatski sabor je predstavničko tijelo građana te nositelj zakonodavne vlasti. Ukupno se na izborima bira 151 zastupnik. S obzirom na jednu od uloga Sabora, a to je donošenje zakona, posebno su važne i ovlasti zastupnika da iznose svoje prijedloge, raspravljaju o prijedlozima, iznose stajališta o raznim temama, postavljaju pitanja Vladi. Upravo građani birajući „svoje“ zastupnike putem neposrednih izbora izravno ostvaruju vlast te imaju mogućnost uključivanja u rješavanje problema baš posredstvom izabranih zastupnika.

Stoga je cilj ovog rada prikazati pravno uređenje izbora zastupnika kao temelja demokratskog legitimiteta svake vlasti.

Uključujući Uvod i Zaključak, rad je podijeljen na osam dijelova.

U drugom i trećem dijelu analizirat će se pravno uređenje izbora zastupnika u Hrvatski sabor, temeljni propis izbora, njegove značajne izmjene te odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Ustavni sud) koje su utjecale na izmjene izbornog zakona.

¹ Bali, Martina; Podolnjak, Robert: Utjecaj izbornog sustava na oblikovanje stranačkog sustava i Vlade u Republici Hrvatskoj 1990-2007// Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 43(2009), 1(87); 41-57, str. 41-43. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/110447>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

² Zakon o izborima zastupnika u Sabor Republike Hrvatske, NN 22/92.

³ Smerdel, Branko: Ustavno uređenje europske Hrvatske (2020), II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje; str.385.

⁴ Ustav Republike Hrvatske, NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.

⁵ Smerdel, op. cit. (bilj. 3), str.167.

U četvrtom i petom dijelu rada posebno će se analizirati specifičnost prava glasa pripadnika nacionalnih manjina i građana s prebivalištem u inozemstvu (dijaspore).

U šestom dijelu daje se poseban osvrt na dvije referendumske inicijative za izmjene izbornog sustava.

U sedmom dijelu analiziraju se parlamentarni izbori, održani u travnju 2024. godine.

2. PRAVNO UREĐENJE IZBORA ZASTUPNIKA U HRVATSKI SABOR

U prvom desetljeću postojanja demokratske države, u Republici Hrvatskoj izmijenilo se nekoliko modela izbornog sustava vezano za izbor zastupnika u Hrvatski sabor: mješoviti sustav apsolutne i relativne većine u dva kruga (izborni zakon iz 1990. godine), pri čemu je u prvom krugu bila potrebna apsolutna većina svih birača koji su glasovali, pod uvjetom da je određeni kandidat postigao najmanje 1/3 glasova glasača upisanih u Registar glasača u toj jedinici, a ako nijedan od kandidata nije izabran na taj način organizira se drugi krug izbora za četrnaest dana, u kojem je bila potrebna relativna većina, zatim mješoviti većinsko-razmjerni izborni sustav (izbori 1992. godine i izbori 1995. godine) te razmjerni izborni sustav (izbori 2000. godine).⁶

Izborima 2000. godine prethodila je izborna reforma 1999. godine koja je rezultirala donošenjem Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor ⁷ (dalje u tekstu: ZizHds), kojim je uveden razmjerni izborni sustav u deset izbornih jedinica u kojima se bira po 14 zastupnika a koji se temelji na ideji da svaka stranka bude u predstavničkom tijelu zastupljena u proporciji s dijelom birača koji joj na izborima izraze podršku stoga svaka stranka ističe listu kandidata za sve predstavnike koje bira izborna jedinica. ⁸ Izborni zakon donesen 1999. bio je proizvod vizije jednakog i pravednog predstavljanja svih, uz želju da se eliminiraju loši utjecaji malih političkih aktera, te se mogao realizirati samo unutar sheme koja se temelji na razmjernom izbornom modelu; podjeli države na deset općih izbornih jedinica u kojima bi približno isti broj birača birao isti broj zastupnika i gdje tolerirani nesrazmjer, glede broja

⁶ Gardašević, Đorđe: On the people, elections and constitutional subjects// Gardašević, Đorđe; Gotovac, Viktor; Zrinščak, Siniša: Pravo i društvo- Liber amicorum Josip Kregar, Zagreb (2022); str. 41-71; str. 45.

⁷ Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, NN 116/99.

⁸ Smerdel, op. cit. (bilj. 3), str.169. i str. 385.

birača, između pojedinih jedinica, ne bi bio veći od +/- 5 %; opći izborni prag od 5%, a 8% za stranačke koalicije te primjena D`Hondtove metode preračunavanja glasova u mandate.⁹

ZizHds uređuje izbor zastupnika u Zastupnički i Županijski dom Hrvatskog državnog sabora.

Osnovne značajke novog izbornog zakona iz 1999. godine su da se uvodi jedinstveni izborni prag od 5 %.

Promijenjeno je pravo „dijaspora“ pa se tako u članku 43. određuje da birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj biraju na temelju lista s po 14 kandidata u posebnoj izbornoj jedinici, za razliku od izbornog zakona iz 1992. godine po kojem su birači bez prebivališta u Hrvatskoj birali 12 zastupnika na temelju posebnih lista.

Po novom ZizHds pripadnici autohtonih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj imaju pravo na pet zastupnika u Zastupničkom domu Sabora, a pripadnici srpske, mađarske i talijanske nacionalne manjine biraju po jednog zastupnika, dok pripadnici češke i slovačke nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika.

Pripadnici austrijske, njemačke, rusinske, ukrajinske i židovske nacionalne manjine biraju zajedno jednog zastupnika u Zastupnički dom Sabora.

U Županijski dom Sabora bira se po tri zastupnika u svakoj županiji te tri u Gradu Zagrebu, na temelju županijskih lista.

Kao metodu pretvaranja glasova u mandate ZizHds zadržava „D'hondtovu metodu“.

Izbore zastupnika u Republici Hrvatskoj obilježile su česte izmjene izbornih zakona a time i izbornih sustava prema kojima su se izbori provodili.

Tako je i ZizHds, u razdoblju od njegova donošenja do danas, doživio niz značajnih izmjena i dopuna stoga pozitivni izborni sustav u Republici Hrvatskoj određuje Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor ¹⁰ (dalje u tekstu: Zakon), koji će se , zajedno sa izmjenama i dopunama, analizirati u sljedećem poglavlju.

3. ZAKON O IZBORIMA ZASTUPNIKA U HRVATSKI SABOR

⁹ Gardašević, op. cit. (bilj. 6), str. 55.

¹⁰ Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19.

Zakonom je uređen izbor zastupnika u Hrvatski sabor.

Nakon promjene Ustava 2001. godine¹¹ kojom je ukinut Županijski dom Hrvatskog sabora, ZidZidHds mijenja se 2003. godine, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor¹² (dalje u tekstu: ZidZidHds 2003.).

Hrvatski državni sabor mijenja se u Hrvatski sabor dok se riječi „Zastupnički i Županijski dom“ zamjenjuju riječima „Hrvatski sabor“. Time se napušta dvodomni sustav hrvatskog parlamenta.

3.1. Biračko pravo i kandidiranje

Hrvatski državljani s navršenih 18 godina života biraju zastupnike temeljem općeg i jednakog biračkog prava.

Glede životne dobi za stjecanje aktivnog biračkog prava tj. dobi birača u Hrvatskoj se proteklih godina pojavilo nekoliko inicijativa za sniženje dobi.

Tako je Most 2018. godine predstavio ustavnu inicijativu, koja je obuhvaćala snižavanje dobne granice za ostvarivanje biračkog prava s 18 na 16 godina s argumentima da mlade treba uključiti u politički život odnosno osnažiti njihov glas te nizak odaziv birača na parlamentarnim izborima.¹³ U vrijeme Mostove inicijative, mladih osoba u dobi između 16 i 18 godina, bilo je oko 100.000.¹⁴

Profesor ustavnog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu Robert Podolnjak, tadašnji Mostov saborski zastupnik, istaknuo je pritom da je inicijativa također u skladu s trendovima snižavanja dobne granice u izborima u državama Europske unije te da je snižavanje dobne granice preporuka Europskog parlamenta i Vijeća Europe.¹⁵

U rujnu 2023. godine Gong je održao okrugli stol na kojem je predstavljena inicijativa o snižavanju dobne granice za glasovanje sa 18 na 16 godina, koju su podržale mnoge političke stranke poput Možemo, SDP-a, Socijaldemokrata, Radničke fronte i dr.¹⁶ Na okruglom stolu

¹¹ Promjena Ustava RH, NN 28/01.

¹² Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, NN 53/03.

¹³ Članak od 13. studenog 2018.: Most najavio: Zbog malog odaziva na izbore traže glasovanje mladih već od 16 godina starosti. Dostupno na: <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/most-najavio-zbog-malog-odaziva-na-izbore-traze-glasovanje-mladih-vec-od-16-godina-starosti-1247921/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Članak od 27. rujna 2023.: GONG: Za glasanje na izborima dobnu granicu treba spustiti s 18 na 16 godina. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/gong-za-glasanje-na-izborima-dobnu-granicu-treba-spustiti-s-18-na-16-godina-15378481>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

navedeno je niz argumenata „za“ i „protiv“ prava glasa sa 16 godina, a kao jedan od zanimljivijih argumenata „za“ bio je da u toj dobi mladi mogu zasnovati radni odnos i plaćati poreze ali im država ne dozvoljava da sudjeluju u odlučivanju tko će vladati.¹⁷ Neki od sudionika su dodali da se mladima ne dopušta glasovanje u toj dobi zbog „nerazvijenih kognitivnih sposobnosti“ dok nitko ne pita za kognitivne sposobnosti starijih od 60 godina života.¹⁸

Biračko pravo birača ustavna je kategorija a koje se ostvaruje na neposrednim izborima tajnim glasovanjem.¹⁹

Birači s prebivalištem u Republici Hrvatskoj glasuju na biračkim mjestima u Republici Hrvatskoj, prema njihovom prebivalištu, a ako su na dan izbora na službi u Oružanim snagama ili se nalaze u mirovnim operacijama i misijama kao i birači članovi posade brodova pod hrvatskom zastavom izvan granice Republike Hrvatske, birači smješteni u ustanovama socijalne skrbi te birači lišeni slobode, glasuju na posebnim biračkim mjestima.²⁰

Birači s prebivalištem u Republici Hrvatskoj a koji se na dan izbora nalaze u inozemstvu glasuju u sjedištu diplomatsko-konzularnih predstavništava Republike Hrvatske za zastupnike izborne jedinice prema svojem prebivalištu u Republici Hrvatskoj.²¹

Za zastupnika u Hrvatskom saboru može biti biran hrvatski državljanin s navršениh 18 godina života.²²

Izmjenama i dopunama Zakona 2015. godine²³ (dalje u tekstu: ZidZizHs 2015.) uvedena je zabrana kandidiranja osoba koje su pravomoćno osuđene na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci, ako se u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora kazna izvršava ili predstoji njeno izvršenje.

Zakon u članku 9. propisuje nespojive dužnosti zastupnika i to: sudac Ustavnog suda, sudac, državni odvjetnik, zamjenik državnog odvjetnika, pučki pravobranitelj, zamjenik pučkog pravobranitelja, predsjednik ili potpredsjednik Vlade, ministar, državni tajnik, čelnik državne upravne organizacije, zamjenik čelnika državne upravne organizacije, rukovoditelj upravne

¹⁷ Ibid.

¹⁸ Ibid.

¹⁹ Čl. 45. Ustava.

²⁰ Čl.7. Zakona.

²¹ Ibid.

²² Čl.4. Zakona.

²³ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN 19/15.

organizacije u sastavu ministarstva, glavni tajnik Vlade, glavni tajnik ministarstva, predstojnik Ureda Vijeća za nacionalnu sigurnost, veleposlanik, generalni konzul, župan ili zamjenik župana, gradonačelnik ili zamjenik gradonačelnika Grada Zagreba, djelatne vojne osobe, službenici i namještenici u Oružanim snagama, član uprave trgovačkog društva, ustanove i izvanproračunskog fonda u pretežitom državnom vlasništvu i čelnik pravne osobe koja je u Saboru obvezna po zakonu podnositi izvješće.

Glede kandidiranja, političke stranke registrirane u Republici Hrvatskoj, na dan stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora, imaju pravo predlaganja stranačkih lista.²⁴ Na listi mora biti onoliko kandidata koliko se zastupnika bira u Sabor, a ukoliko je broj kandidata manji, lista nije pravovaljana.²⁵

Prema članku 9. Zakona, kandidirati se ne smiju osobe za koje u trenutku stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora nisu protekli rokovi rehabilitacije a koje su pravomoćnom sudskom odlukom osuđene za:

1. Kaznena djela iz Glave IX. Kaznenog zakona protiv čovječnosti i ljudskog dostojanstva: genocid, zločin agresije, zločin protiv čovječnosti, ratni zločin, terorizam, terorističko udruženje, mučenje, ropstvo;
2. Kaznena djela iz Glave X. Kaznenog zakona protiv života i tijela: teško ubojstvo.

ZidZizHs 2015. uvedena je nova odredba da su, pri predlaganju lista, predlagatelji dužni poštovati načelo ravnopravnosti spolova te voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca a koja iznosi najmanje 40% pripadnika svakog spola. Ako lista nema zastupljenih najmanje 40% pripadnika svakog spola, neće biti pravovaljana.

Inače, obveza voditi računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca propisana je Zakonom o ravnopravnosti spolova²⁶ koji je donesen još 2008. godine. U svom članku 35. propisuje i novčane kazne za političke stranke koje prilikom predlaganja lista ne poštuju načelo ravnopravnosti spolova i ne vode računa o uravnoteženoj zastupljenosti žena i muškaraca na listama.

Ali, tim zakonom, određeno je da se postupno povećanje do propisanih 40% mora postići najkasnije do provedbe „trećih redovitih izbora“ od njegovog stupanja na snagu.

²⁴ Čl.20. Zakona.

²⁵ Ibid.

²⁶ Zakon o ravnopravnosti spolova, NN 82/08, 138/12, 69/17.

To bi bili tek izbori 2019. godine.

Međutim, Ustavni sud je, 24. rujna 2015. godine svojom Odlukom²⁷ ukinuo odredbu članka 21.a st.2. ZidZizHs 2015. po kojoj lista nije pravovaljana ako na njoj nije zastupljeno najmanje 40% pripadnika svakog spola.

Stranke predlažu liste na temelju pravovaljano prikupljenih potpisa birača.

U članku 20. Zakon je definirao broj od 500 potpisa birača potrebnih za predlaganje liste.

ZidZizHs 2015. broj potrebnih potpisa izmijenjen je na 1500.

Ustavni sud, u povodu prijedloga za ocjenu suglasnosti zakona s Ustavom, 24. rujna 2015. godine ukinuo je odredbu o broju od 1500 potpisa birača potrebnih za predlaganje liste.²⁸

Prema članku 22. Zakona, stranke svoje liste moraju predati Državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske (dalje u tekstu: Državno izborni povjerenstvo) najkasnije u roku od 14 dana od dana stupanja na snagu odluke o raspisivanju izbora, a u prijedlogu liste mora se navesti naziv liste a kandidati moraju biti poredani od rednog broja 1 do rednog broja 14.

Mandat zastupnika je neobvezujući a može se produžiti samo u slučaju rata ili u slučajevima iz članka 17. i 100. Ustava.²⁹

Prije isteka vremena na koje je zastupnik biran, mandat prestaje i ako zastupnik podnese ostavku, ako mu je pravomoćnom sudskom odlukom oduzeta poslovna sposobnost, ako je pravomoćnom sudskom odlukom osuđen na bezuvjetnu kaznu zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci te smrću.³⁰

3.2. Izbor zastupnika, izborni prag i izborne jedinice

U Sabor se bira 140 zastupnika, ne računajući zastupnike nacionalnih manjina i zastupnike koje biraju hrvatski državljani koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj, na način da je područje Republike Hrvatske podijeljeno na 10 izbornih jedinica te se u svakoj od njih bira 14

²⁷ Odluka i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C98AFD723EC8E001C1257ECD00724662>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

²⁸ Ibid.

²⁹ Čl.2 Zakona.

³⁰ Čl.10. Zakona.

zastupnika.³¹ Pripadnici nacionalnih manjina imaju pravo birati osam zastupnika u Sabor a koji se biraju u posebnoj izbornoj jedinici koju čini područje Republike Hrvatske, s tim da se odredbe Zakona o preferencijskom glasovanju ne odnose na glasovanje za izbor zastupnika nacionalnih manjina.³² Pripadnici nacionalnih manjina biraju zastupnike pojedinačnim izborom tako da je izabran za zastupnika onaj kandidat koji je dobio najveći broj glasova birača koji su glasovali.³³ Hrvatski državljani koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj biraju tri zastupnika u Sabor, na temelju kandidacijskih lista u posebnoj izbornoj jedinici te se pri izboru primjenjuju odredbe Zakona o preferencijskom glasovanju.³⁴

Zastupnici se biraju po proporcionalnoj zastupljenosti i preferencijskom glasovanju, s tim da birač može na glasačkom listiću označiti jednog kandidata koji ima prednost pred ostalim kandidatima (preferirani glas).³⁵

Preferencijalno glasovanje za izbor zastupnika u Hrvatski sabor uvedeno je ZidZizHs 2015. To je bila još jedna od značajnih izmjena Zakona 2015. godine iako je većina odredaba preuzeta iz Zakona o izboru članova u Europski parlament iz Republike Hrvatske jer je preferencijalno glasovanje bilo uvedeno za izbore u europski parlament dok je u hrvatski izborni zakon uvedeno tek kasnije spomenutim izmjenama i dopunama.

Bit kod preferencijalnog glasovanja je da birač na glasačkom listiću može zaokružiti kandidata neovisno na kojem se mjestu na listi kandidat nalazi. Time tom kandidatu daje prednost pred ostalim kandidatima. Birač pritom mora paziti, ako želi da njegov preferirani glas bude valjan, na koji način će preferencijalno glasovati. Tako birač može zaokružiti listu i kandidata kojem daje glas ili samo kandidata kojem daje glas. Ne može, primjerice, ako želi preferencijalno glasovati, zaokružiti jednu listu i istovremeno i kandidata s neke druge liste.

Prema članku 40. Zakona, preferirani glasovi za pojedine kandidate uvažiti će se samo ako broj preferiranih glasova pojedinog kandidata iznosi najmanje 10% glasova koje je osvojila pojedina lista a s liste je izabran onaj kandidat koji ima najveći broj preferiranih glasova. Ako više kandidata ima jednak broj preferiranih glasova odlučujući je povoljniji redni broj kandidata na listi.

³¹ Čl.38. Zakona.

³² Čl.16. Zakona.

³³ Čl.46. Zakona.

³⁴ Čl.8. Zakona.

³⁵ Čl.38. Zakona.

Važan element izbornog sustava i izbora uopće je izborni prag, koji je zapravo najmanji broj važećih glasova koji liste moraju ostvariti kako bi mogle sudjelovati u raspodjeli mandata.³⁶ Prema članku 41. Zakona, izborni prag iznosi najmanje 5% važećih glasova birača.

Sljedeći važan element izbornog sustava su izborne jedinice.

Zakon, u članku 39., glede određivanja izbornih jedinica upućuje na Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor, s tim da se broj birača u izbornim jedinicama ne smije razlikovati više od + - 5%.

Ustavni sud je 2010. godine Izvješćem o nejednakoj težini biračkog glasa u izbornim jedinicama³⁷ upozorio Hrvatski sabor kako je teritorijalnim određenjem izbornih jedinica prekršeno pravilo o približno jednakom broju stanovnika. Tako Ustavni sud u izvješću podsjeća da je u Hrvatskoj na snazi razmjerni izborni sustav koji zahtijeva prethodno određivanje područja i granica općih izbornih jedinica. S obzirom da područja i granice postojećih upravno-teritorijalnih jedinica za tu svrhu nisu u cijelosti prikladni, jer u njima živi različit broj birača, njihovi birački glasovi nemaju jednaku težinu. Naglašava se također kako se upravo opće izborne jedinice ukazuju kao važan element cijelog izbornog sustava te o ravnomjernoj raspodjeli broja birača ovisi i zakonitost i opći demokratski karakter izbora. Također, o tome može ovisiti i ocjena o ustavnosti cjelokupnih izbora posebice ako bi prekomjerno odstupanje u broju birača po pojedinim općim izbornim jedinicama izravno i neposredno utjecalo na rezultate izbora.

2015. godine, povodom prijedloga predlagatelja HRAST-a za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, Ustavni sud donosi Rješenje³⁸ kojim prijedlog odbacuje. Ustavni sud u navedenom Rješenju navodi da je već 2010. godine imao pravnu mogućnost pokrenuti postupak za ocjenu suglasnosti s Ustavom te ukinuti Zakon o izbornim jedinicama da je smatrao kako za to postoje pretpostavke te je umjesto toga proveo postupak iz članka 125. alineje 5.

³⁶ Palić, Mato: Učinci primjene razmjernog izbornog sustava u Republici Hrvatskoj// Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 49 (2012) 1; 49-58, str.53. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/117574>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

³⁷ Izvješće o nejednakoj težini biračkog glasa u izbornim jedinicama određenim člancima 2. do 11. Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora broj: U-X-6472/2010 od 08. prosinca 2010. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12577F3003DEDB6>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

³⁸ Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-4780/2014 od 24. rujna 2015. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=881EE936EA3D26D3C1257ECD00722F96>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

Ustava te uputio Hrvatskom saboru Izvješće/2010 o uočenim pojavama neustavnosti i nezakonitosti. S tim u vezi Ustavni sud zauzeo je stajalište da je predmet uređenja Zakona o izbornim jedinicama ograničen isključivo na određivanje područja i granica izbornih jedinica a ne na broj zastupnika koji se bira kao ni na ostale elemente izbornog sustava koji utječu ili bi mogli utjecati na rezultate izbora.³⁹ Istaknuo je i da u uređivanju izbornog zakonodavstva, zakonodavac ima široku slobodu procjene s time da mora poštovati ustavni zahtjev o jednakom biračkom pravu a također se pozvao i na standarde Venecijanske komisije, kada je riječ o jednakosti biračkog prava i višemandatnim izbornim jedinicama, da se, kako bi se zajamčila jednaka težina biračkih glasova, distribucija mjesta mora nadzirati barem svakih deset godina, po mogućnosti izvan izbornog razdoblja.⁴⁰

Naposljetku, vezano za Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora, Ustavni sud dana 07. veljače 2023. godine donosi Odluku⁴¹ kojom Zakon ukida. U navedenoj Odluci Ustavni sud naglašava dvije ključne okolnosti za donošenje ukidne odluke: prva okolnost je duljina protoka vremena tijekom kojeg Hrvatski sabor nije ispunio svoju pozitivnu obvezu iz članka 45. Ustava dok se druga odnosi na uvjerljivost niza podataka koji tijekom duljeg razdoblja ukazuju na dugotrajni trend povećanja razlika u broju birača između deset izbornih jedinica, koji opravdava zaključak da ustavno prava glasa ima različitu težinu u različitim dijelovima Republike Hrvatske. Glede nepoštovanja pozitivne obveze koju članak 45. Ustava stavlja pred zakonodavnu vlast, Ustavni sud u Odluci podsjeća da je 2010. godine upozorio na urušavanja temeljnog jamstva općeg i jednakog biračkog prava u njegovom supstancijalnom aspektu te dodaje kako je od Izvješća 2010. godine do Odluke prošlo više od deset godina te su provedena tri izborna ciklusa kroz koja su, između pojedinih izbornih jedinica, bila jasno izražena odstupanja od načela jednakog izbornog prava. S obzirom da niti nakon dvanaest godina Hrvatski sabor nije uvažio njegova upozorenja, kako u Odluci ističe Ustavni sud, odlučio je samostalno preispitati ustavnost važećih zakonskih rješenja u svjetlu razvoja okolnosti na koje je upozoravao još u Izvješću 2010. godine. Pri odlučivanju, Ustavni sud koristio je podatke Popisa stanovništva uspoređujući ih sa podacima o broju birača upisanih u Registar birača. Na temelju podataka Popisa stanovništva, provedenog 2021. godine, Ustavni sud je utvrdio da su se ranije postojeće razlike broja birača dodatno produbile. Ustavni

³⁹ Ibid.

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-4089/2020 i dr. od 07. veljače 2023. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258950003A602F>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

sud u Odluci zaključno iznosi stajalište da trenutni izborni sustav, temeljen na deset izbornih jedinica, značajno odstupa od načela jednakog biračkog prava, prije svega u njegovom supstancijalnom aspektu, koji jamči jednaku glasačku moć svakog birača odnosno težinu svakog glasa. U rujnu 2023. godine donesen je novi Zakon o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor.

Izborne jedinice možemo definirati kao osnovne teritorijalne jedinice u kojima se provode izbori a one mogu biti teritorijalne jedinice lokalne samouprave ili posebne teritorijalne jedinice određene zakonom.⁴²

U znanstvenoj literaturi upravo se određivanje izbornih jedinica dovodi u vezu s mogućnošću znatnog utjecaja na rezultate izbora, kao jedan od nekoliko oblika izborne manipulacije.

Tako se, općenito kao tri najčešća oblika tzv. izbornog inženjeringa spominju: dizajn izbornog sustava, mijenjanje broja zastupnika koji se biraju u izbornom okrugu te krojenje izbornih jedinica.⁴³

Glede hrvatskog izbornog inženjeringa navode se primjeri poput kontinuirane promjene izbornog sustava prije svakih izbora, uvođenje posebne izborne jedinice za dijasporu te krojenje izbornih jedinica.⁴⁴

Kao potencijalna zaštita od izbornog inženjeringa spominje se „konstitucionalizacija“ izbornog sustava-ugradnjom temeljnih načela izbornog sustava u Ustav.⁴⁵

Tako je pitanje „konstitucionalizacije“ izbornog sustava u prvi plan došlo 2014. godine, nakon referendumske inicijative „U ime obitelji“ da se promijeni Ustav i to da se u članak 70. Ustava ugradi niz temeljnih načela izbornog sustava, osobito vrsta sustava, načelo oblikovanja izbornih jedinica, visina izbornog praga, preferencijsko glasovanje, način glasovanja i sl.⁴⁶ Riječ je o značajnoj ustavnopravnoj novini, jer izborni sustav Republike Hrvatske nije reguliran u Ustavu već se u člancima 71.-73. Ustava navodi samo da je Hrvatski sabor predstavničko tijelo građana i nositelj zakonodavne vlasti, da ima najmanje 100 a najviše 160 zastupnika koji se na temelju

⁴² Smerdel, Branko; op. cit. (bilj. 3), str. 172.

⁴³ Podolnjak, Robert: Suvremeni hrvatski izborni inženjering kao sofisticirani oblik izborne manipulacije// Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu, 63 (2013), 1; 155-187, str.158. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/152633>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

⁴⁴ Ibid., str.163-164.

⁴⁵ Ibid., str.183.

⁴⁶ Podolnjak, Robert: O pitanju zašto u hrvatski Ustav treba ugraditi temeljna načela izbornog sustava// Informator (Zagreb), 62 (2014), 6334; 1-3. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/o-pitanju-zasto-u-hrvatski-ustav-treba-ugraditi-temeljna-nacela-izbornog-sustava?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

općeg i jednakog biračkog prava biraju neposredno tajnim glasovanjem te da se biraju na četiri godine dok se sve ostalo, a u skladu sa čl. 83. Ustava, određuje zakonom.⁴⁷ Profesor Podolnjak tako je mišljenja da i u Ustav treba konstitucionalizirati temeljna načela izbornog sustava i to karakter izbornog sustava, kriteriji oblikovanja izbornih jedinica, načelo jednake težine svakog glasa, visina izbornog praga te preferencijalno glasovanje.⁴⁸ O referendumskoj inicijativi u „U ime obitelji“ više riječi bit će u Poglavlju 6. ovog rada.

U znanstvenoj literaturi spominju se i prijedlozi promjena hrvatskog izbornog sustava. Jedan od njih je uvođenje dvokružnog većinskog izbornog sustava, koji doprinosi reduciranju fragmentacije stranačkog sustava i prestrukturiranju političkog sustava u bipolarnom obliku i time stvara učinak koji ostvaruje tipičan većinski sustav (stvaranje stabilne parlamentarne većine), ali ga ostvaruje na finiji način, tj. utječući na birača da promijeni svoju preferenciju zbog rezultata prvog izbornog kruga a ne zbog manipulacije samog izbornog sustava.⁴⁹

Kao prijedlozi umjerene reforme izbornog sustava spominju se i otežavanje kandidature stranaka tako da se od svih stranaka zahtijeva prikupljanje potpisa kao uvjeta za predlaganje kandidacijskih lista a broj potpisa koje moraju prikupiti povećati na najmanje 2000, nadalje oblikovanje izbornih jedinica na temelju regionalnih i administrativnih podjela tako da se ustroji 5 do 6 jedinica a da Grad Zagreb čini jednu jedinicu, dok bi se u izbornim jedinicama birao različiti broj zastupnika prema broju birača ili stanovnika, zatim prijedlog da se izborni prag snizi na 4%, zabrana predizbornog koaliranja, zamjena D`hondtove metode novom i dr.⁵⁰

3.3. Pretvaranje glasova u mandate

Uz određivanje izbornih jedinica na rezultat izbora utječe i izbor metode za preračunavanje glasova u mandate. Najrasprostranjenija, u izbornim sustavima država koje primijenjuju razmjerni sustav, je D'hondtova metoda preračunavanja glasova koja je poznata i kao

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid.

⁴⁹ Podolnjak, Robert: Hrvatsko izorno zakonodavstvo: moguće i nužne promjene// Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 45 (2008), 2 (88); 305-343. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/49607>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

⁵⁰ Podolnjak, Robert: Što treba mijenjati u hrvatskom izbornom sustavu?// Informator (Zagreb), 60 (2012), 6053; 1-8. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/sto-treba-mijenjati-u-hrvatskom-izbornom-sustavu?hls=>, pristupljeno: 15. listopada 2024. godine.

najneproporcionalnija.⁵¹ D'hondtova metoda prihvaćena je i koristi se i u Hrvatskoj i to od 1992. godine.

Člankom 40. Zakona propisan je način utvrđivanja broja zastupnika koji će biti izabrani sa svake liste izborne jedinice, a broj izabranih zastupnika utvrđuje se tako da se ukupan broj važećih glasova koji je dobila svaka lista (biračka masa liste) dijeli s brojevima od 1 do 14, pri čemu se uvažavaju i decimalni ostaci. Od svih dobivenih rezultata, zastupnička mjesta u Saboru osvajaju one liste na kojima se iskaže 14 brojčano najvećih rezultata uključujući decimalne ostatke. Svaka od tih lista dobiva onoliki broj zastupničkih mjesta koliko je postigla pojedinačnih rezultata među 14 brojčano najvećih rezultata. S liste je izabrano toliko zastupnika koliko je mandata dobila ta lista.

3.4. Tijela za provedbu izbora

Zakon, kao tijela nadležna za provedbu izbora zastupnika u Hrvatski sabor određuje: Državno izborno povjerenstvo, izborna povjerenstva izbornih jedinica, općinska i gradska izborna povjerenstva i biračke odbore.

Državno izborno povjerenstvo je stalno i neovisno državno tijelo čije je osnivanje, sastav, način izbora predsjednika, potpredsjednika i članova, djelokrug, način rada i odlučivanja uređeno Zakonom o državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske⁵² (dalje u tekstu: ZdipRH).

ZdipRH u članku 2. navodi da Državno izborno povjerenstvo obavlja poslove iz svog djelokruga, među ostalim, i u skladu sa zakonima koji uređuju izbor zastupnika u Hrvatski sabor.

Tako Zakon u članku 56. navodi da Državno izborno povjerenstvo brine o zakonitoj pripremi i provedbi izbora, imenuje članove izbornih povjerenstava izbornih jedinica, propisuje i objavljuje obvezatne upute za rad izbornih povjerenstava i biračkih odbora, određuje biračka mjesta i imenuje predsjednika i članove biračkog odbora u sjedištima diplomatsko-konzularnih predstavništava, propisuje obrasce u postupku pripreme i provedbe izbora, nadzire rad izbornih povjerenstava izbornih jedinica, objavljuje liste izbornih jedinica, nadzire financiranje izborne promidžbe, objavljuje rezultate izbora, nadzire financiranje izborne promidžbe i dr.

⁵¹ Palić, op. cit. (bilj. 16), str. 52.

⁵² Zakon o državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske, NN 44/06, 19/07.

Državno izborno povjerenstvo čine Predsjednik, četiri potpredsjednika i četiri člana.⁵³ Predsjednik Povjerenstva je predsjednik Vrhovnog suda Republike Hrvatske po položaju.⁵⁴ Prema članku 11. ZdipRH, Državno izborno povjerenstvo Hrvatskom saboru podnosi izvješće o provedenim izborima u roku od 60 dana od dana objave službenih rezultata izbora.

Izorno povjerenstvo izborne jedinice brine za zakonitu provedbu izbora na biračkim mjestima svog područja, određuje biračka mjesta na prijedlog općinskih i gradskih izbornih povjerenstava, imenuje općinska i gradska izborna povjerenstva, imenuje i raspušta biračke odbore, prema uputama Državnog izbornog povjerenstva obavlja sve tehničke pripreme za provedbu izbora na svom području, prikuplja i zbraja rezultate glasovanja od općinskih i gradskih izbornih povjerenstava te ih dostavlja Državnom izbornom povjerenstvu i dr.⁵⁵

Općinska i gradska izborna povjerenstva predlažu izbornom povjerenstvu izbornih jedinica utvrđivanje biračkih mjesta na području općine/grada, imenovanje biračkih odbora na području općine/grada, raspuštanje biračkih odbora u slučajevima predviđenim Zakonom, zatim prikupljaju podatke o izborima i prosljeđuju ih izbornom povjerenstvu izborne jedinice i dr.⁵⁶

Birački odbori pak izravno provode glasovanje na biračkim mjestima i osiguravaju pravilnost i tajnost glasovanja a čine ih predsjednik i četiri člana te zamjenici članova.⁵⁷

Deset dana prije izbora Državno izborno povjerenstvo za biračka mjesta izvan Hrvatske, a izborna povjerenstva izborne jedinice za područje Hrvatske, moraju objaviti koja su biračka mjesta određena uz naznaku koji birači će glasovati na pojedinom mjestu.⁵⁸

3.5. Glasovanje i utvrđivanje rezultata

Najbitniji dio izbora za birače je upravo glasovanje. Na taj način participiraju politički što je i jedan od uvjeta demokracije. Sloboda izbora zastupnika koji će ih predstavljati važna je za birače ali i za politički sustav. Upravo mandat dobiven od birača čini temelj legitimiteta nositelja vlasti.

⁵³ Čl.3. ZdipRH.

⁵⁴ Čl.4. ZdipRH.

⁵⁵ Čl.61. Zakona.

⁵⁶ Čl.68. Zakona.

⁵⁷ Čl.69. Zakona.

⁵⁸ Čl.70. Zakona.

Glasovanje birač obavlja osobno putem glasačkog listića koji mora imati serijski broj.⁵⁹

Glasaču na biračkom mjestu mora biti uručen glasački listić koji sadrži redne brojeve i nazive lista po redoslijedu iz zbirne liste a na svakoj listi redne brojeve i imena i prezimena kandidata.⁶⁰

Glasački listić bit će važeći samo ako se iz njega na nedvojbjen i siguran način može utvrditi volja birača i činjenica za koju je listu odnosno kandidata birač glasovao.⁶¹

Glasački listić će biti nevažeći ako je neispunjen, ako je popunjen na način da se ne može sa sigurnošću utvrditi volja birača, ako je birač glasovao za dva ili više kandidata odnosno dvije ili više lista i ako je birač glasovao za kandidate s različitih lista a nije zaokružio jednu od lista.⁶²

Nakon završenog glasovanja birački odbor prebrojava glasačke listiće, s tim da se prvo prebrojavaju neupotrijebljeni listići te se oni stavljaju u poseban zapečaćen omot.⁶³

Nakon toga utvrđuje se ukupan broj birača koji su pristupili glasovanju a na temelju izvatka iz popisa birača i potvrda za birače koji nisu bili na popisu.⁶⁴

Tada se otvaraju glasačke kutije i prebrojavaju glasovi.⁶⁵ Ako se utvrdi da je broj glasova prema popisu birača veći od broja glasova po listićima važeći je rezultat prema listićima.⁶⁶

Ako se utvrdi da je glasovao manji broj birača od broja glasova u glasačkoj kutiji, birački odbor mora prekinuti daljnje postupanje i podnijeti i dostaviti izvješće, uključujući sve materijale, općinskom odnosno gradskom izbornom povjerenstvu.⁶⁷

U tom slučaju, općinsko odnosno gradsko povjerenstvo mora obavijestiti izorno povjerenstvo izborne jedinice, koje će poništiti glasovanje na tom biračkom mjestu, raspustiti birački odbor i imenovati novi te odrediti ponavljanje glasovanja u roku od osam dana.⁶⁸

Nakon utvrđivanja rezultata glasovanja birački odbor sastavlja zapisnik o radu u koji unosi broj birača, podatke koliko je birača glasovalo po izvatku iz popisa a koliko na temelju potvrde nadležnog tijela, zatim koliko je glasovalo za izbornu jedinicu prema mjestu prebivališta, koliko je glasova dobila svaka lista a koliko preferiranih pojedini kandidat, koliko glasova je dobio

⁵⁹ Čl.74. Zakona.

⁶⁰ Čl.75. Zakona.

⁶¹ Čl.78. Zakona.

⁶² Čl.79. Zakona.

⁶³ Čl.84. Zakona.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Ibid.

⁶⁶ Čl.85. Zakona.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ibid.

pojedini kandidat za izbor zastupnika nacionalnih manjina, te podatak o broju nevažećih glasačkih listića.⁶⁹

Zapisnik o svom radu svaki birački odbor dostavlja općinskom ili gradskom izbornom povjerenstvu s izbornim materijalima, u roku od 12 sati od zatvaranja birališta.⁷⁰

Također i općinsko, odnosno gradsko izborno povjerenstvo vodi zapisnik u koji unosi podatke o broju birača upisanih u izvadak iz popisa birača svog područja, birača koji su glasovali, o broju nevažećih listića, broju glasova koji je dobila svaka lista, broj glasova koje je dobio pojedini kandidat za izbor zastupnika nacionalnih manjina i dr.⁷¹

Izorno povjerenstvo izborne jedinice u zapisnik o svom radu unosi podatke o broju upisanih birača na svom području, birača koji su glasovali, o broju nevažećih listića, o broju glasova koje je dobila svaka lista, o broju glasova koje je dobio pojedini kandidat za izbor zastupnika nacionalnih manjina, imena i prezimena kandidata sa svake liste koji su izabrani i dr.⁷²

Izorno povjerenstvo izborne jedinice mora zbrojiti rezultate glasovanja biračkih mjesta svog područja u roku od 24 sata od zatvaranja birališta, a izborne rezultate na svom području, skupa sa zapisnikom o svom radu dostavlja Državnom izbornom povjerenstvu.⁷³ Rezultate izbora za zastupnike Hrvatskog sabora utvrđuje Državno izorno povjerenstvo.⁷⁴

Nakon što Državno izorno povjerenstvo utvrdi rezultate glasovanja, objaviti će broj birača upisanih u popise, broj birača koji su glasovali u svakoj izornoj jedinici, imena i prezimena kandidata s te liste s brojem preferiranih glasova zatim koliko je glasova dobila pojedina lista, broj nevažećih glasačkih listića, broj zastupničkih mjesta koje je dobila svaka lista, imena i prezimena izabranih zastupnika te ime i prezime kandidata koji su izabrani u svakoj izornoj jedinici u kojoj se bira zastupnik nacionalnih manjina.⁷⁵

Tek nakon zatvaranja birališta može objaviti rezultate ali samo privremene i neslužbene, dok službene rezultate objavljuje tek nakon što budu iscrpljena pravna sredstva za zaštitu biračkog prava i nakon proteka rokova za podnošenje istih.⁷⁶

⁶⁹ Čl.86. Zakona.

⁷⁰ Čl.87. Zakona.

⁷¹ Čl.88. Zakona.

⁷² Čl.89. Zakona.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Čl.91. Zakona.

⁷⁵ Čl.92. Zakona.

⁷⁶ Čl.94. Zakona.

3.6. Promatranje izbora

Pravo na promatranje izbora, u što se ubraja promatranje izbornog postupka, provedba izbora i rad izbornih tijela, imaju promatrači političkih stranaka koje su predložile listu, promatrači birača koji su predložili neovisnu listu, promatrači nevladinih udruga i promatrači međunarodnih organizacija koje djeluju u Hrvatskoj.⁷⁷

Promatrač na izborima ne smije ujedno biti i kandidat na izborima.⁷⁸ Zahtjevi za promatranje izbora, uz propisane priloge dostavljaju se nadležnom izbornom povjerenstvu jedinice na području koje se namjeravaju pratiti izbori, najkasnije pet dana prije održavanja izbora.⁷⁹

Pravo promatrača podrazumijeva da bude nazočan tijekom pripremanja biračkog mjesta prije otvaranja, za vrijeme glasovanja, pri prebrojavanju glasačkih listića, utvrđivanju rezultata i ispunjavanju zapisnika, također ima i pravo stavljanja primjedbe na rad biračkog odbora, u zapisnik o radu odbora.⁸⁰ Glede prava promatrača, temeljem ZidZizHds iz 2003., unesena je odredba prema kojoj su ovlašteni promatrači nevladinih udruga dobili, uz pravo uvida u cjelokupni izborni materijal i promatranje cjelokupnog izbornog postupka, i pravo da dobiju zapisnik o radu biračkog odbora.⁸¹ Dopunom je nevladinim udrugama dano moćno sredstvo za djelotvorno promatranje provedbe izbora na razini biračkih odbora i izbornih povjerenstava svih razina.⁸²

3.7. Etičko povjerenstvo

Etičko povjerenstvo je tijelo općepriznatog javnog ugleda koje priopćenjima i upozorenjima djeluje na promicanje i ostvarivanje etičkih i demokratskih načela u izborima.⁸³ Sastavljeno je od predsjednika i šest članova s tim da po tri člana predlažu većinska i oporbene stranke prema stranačkom sastavu sabora.⁸⁴ Članove imenuje Ustavni sud iz reda istaknutih javnih osoba koje

⁷⁷ Čl.107. Zakona.

⁷⁸ Čl.107.a. Zakona.

⁷⁹ Čl.107.b. Zakona.

⁸⁰ Čl.107.d. Zakona.

⁸¹ Jelušić, Mario: Izmjene i dopune Zakona o izborima u Hrvatski sabor// Informator (Zagreb), 51 (2003), 5130; 1-3. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/izmjene-i-dopune-zakona-o-izborima-zastupnika-u-hrvatski-sabor?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

⁸² Ibid.

⁸³ Čl.103. Zakona.

⁸⁴ Čl.104. Zakona.

nisu kandidati na izborima i nisu članovi niti jedne stranke.⁸⁵ Etičko povjerenstvo, nakon objave odluke o raspisivanju izbora donosi i objavljuje Izborni etički kodeks.⁸⁶

Primjera radi, u travnju 2024. godine, neposredno prije održavanja parlamentarnih izbora, Etičko povjerenstvo donijelo je Izborni etički kodeks u izborima zastupnika u Hrvatski sabor (dalje u tekstu: Kodeks).⁸⁷ U Kodeksu se, između ostalog, ističe da predizborno nadmetanje treba voditi slobodno, otvoreno, javno i argumentirano, a u suprotstavljanju težiti utemeljenoj i obrazloženoj kritici.⁸⁸ Glede ponašanja izbornih sudionika ističe se da je negiranje hrvatskog sustava slobodnih izbora ili ometanje i sprječavanje potpunog i slobodnog izražavanja volje birača protivno Kodeksu a stranke i pojedince koji za izborne promidžbe i na izborima postupe suprotno Kodeksu, Etičko povjerenstvo pozivat će da se javno ispričaju.⁸⁹ Također je i protivno svako širenje bilo kakve zlonamjerne ili neutemeljene optužbe protiv bilo kojeg kandidata/-kinje a kojoj je svrha izazivanje sumnje u lojalnost kandidata/-kinje ustavnom poretku i domoljublje.⁹⁰ Isto tako je protivno Kodeksu i iznošenje laži i insinucija o privatnom životu suparnika/-ica i članova njihovih obitelji, vrijeđanje i omalovažavanje izbornih sudionika/-ica, vrijeđanje i omalovažavanje i bilo koji oblik nasilja nad ženama i muškarcima, upotreba osobnih podataka pribavljenih na nezakonit način, kao i onih koji su prikupljeni zakonito, ali za druge namjene te netransparentno i neodgovorno korištenje umjetne inteligencije.⁹¹

3.8. Zaštita izbornog prava

Prema Zakonu, zaštita izbornog prava podrazumijeva nadzor ustavnosti i zakonitosti izbora te nadzor u slučaju nepravilnosti. Nadzor ustavnosti i zakonitosti provodi Ustavni sud, koji također rješava i izborne sporove koji nisu u djelokrugu sudova, a u povodu žalbe na rješenja nadležnog izbornog povjerenstva.⁹²

Pravo i dužnost ustavnosudskog nadzora Ustavni sud ima na temelju članka 129. alineje 9 Ustava, dok nadzor provodi neposredno na temelju odredaba članaka 87.- 90. Ustavnog zakona

⁸⁵ Ibid.

⁸⁶ Čl.106. Zakona.

⁸⁷ Članak od 3. travnja 2024.: Etičko povjerenstvo donijelo Izborni etički kodeks. Dostupno na: <https://hina.hr/vijest/11581982>, pristupljeno 18. listopada 2024. godine.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

⁹¹ Ibid.

⁹² Čl. 96. Zakona.

o Ustavnom sudu Republike Hrvatske⁹³ (dalje u tekstu: UzUsRH). Prema članku 88. UzUsRH, omogućuje se, tijekom izbora a najkasnije do isteka roka od 30 dana od dana objavljivanja rezultata izbora, zatražiti od Ustavnog suda u njegovom izvršavanju nadzora ustavnosti i zakonitosti izbora, poduzimanje odgovarajućih mjera ako se aktivnosti provode protivno Ustavu i zakonu, a ovlašteni su to zatražiti političke stranke, kandidati, najmanje 100 birača ili najmanje 5% birača izborne jedinice u kojoj se provode izbori. Kad Ustavni sud, povodom nadzora ustavnosti i zakonitosti izbora utvrdi da sudionici izbora postupaju protivno Ustavu ili zakonu, obavještava javnost putem sredstava javnog priopćavanja, može upozoriti i nadležna tijela, a ako je pak povreda takve naravi da je utjecala ili je mogla biti od utjecaja na rezultat izbora, Ustavni sud će poništiti sve ili pojedine izborne radnje i odluke, koje su prethodile povredi.⁹⁴ Postupak nadzora može se pokrenuti u roku od 30 dana od dana objavljivanja rezultata izbora u „Narodnim novinama“.⁹⁵

U slučaju nepravilnosti u postupku kandidiranja ili u postupku izbora članak 97. st. 1. Zakona predviđa institut prigovora Državnom izbornom povjerenstvu, a ovlaštenici na podnošenje prigovora su svaka politička stranka, osoba ovlaštena za zastupanje neovisne liste, kandidati, najmanje 100 birača ili najmanje 5% birača izborne jedinice u kojoj se provode izbori.

Odredba čl. 97. st. 1. o broju birača koji su ovlašteni podnijeti prigovor tj. proširenje kruga ovlaštenika uvedena je ZidZizHds 2003.godine, u odnosu na ZizHds, prema kojem su ovlaštenici bili samo politička stranka koja je predložila listu u izbornoj jedinici ili županijsku listu, nositelj neovisne liste i kandidat za zastupnika nacionalnih manjina.

Prigovor se podnosi u roku od 48 sati od isteka dana kada je izvršena radnja glede koje se prigovor podnosi, a rješenje o prigovoru, Državno izbornu povjerenstvo dužno je donijeti u roku od 48 sati od dana kad je prigovor izjavljen.⁹⁶

Ako Državno izbornu povjerenstvo utvrdi da je nepravilnosti bilo a da su takve naravi da su bitno utjecale ili su mogle utjecati na rezultate izbora, poništiti će te radnje i odrediti da se te radnje ponove u određenom roku, a ukoliko se radnje ne mogu ponoviti ili se nepravilnosti odnose na postupak glasovanja a bitno su utjecale ili mogle utjecati na rezultate izbora, poništiti će se izbor i odrediti rok za ponavljanje izbora.⁹⁷

⁹³ Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 99/99, 29/02, 49/02.

⁹⁴ Čl. 89. UzUsRH.

⁹⁵ Čl. 90. UzUsRH.

⁹⁶ Čl. 98. Zakona.

⁹⁷ Čl. 99. Zakona.

Protiv rješenja Državnog izbornog povjerenstva može se podnijeti žalba Ustavnom sudu i to u roku od 48 sati od isteka dana kada je pobijano rješenje primljeno, koji je dužan odluku o žalbi donijeti u roku od 48 sati od dana primitka žalbe.⁹⁸

4.PRAVO GLASA PRIPADNIKA NACIONALNIH MANJINA

Od 1992. godine nacionalne manjine u Hrvatskoj priznate su kao zasebno biračko tijelo unutar sustava.⁹⁹

Zakon u čl. 16. jamči pripadnicima nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ostvarenje prava na zastupljenost u Saboru i to tako da imaju pravo birati osam zastupnika, koji se biraju u posebnoj izbornoj jedinici koju čini područje Republike Hrvatske, pri čemu se odredbe Zakona o preferencijskom glasovanju ne primjenjuju. Pripadnici srpske nacionalne manjine biraju tri zastupnika, pripadnici mađarske manjine jednog, pripadnici talijanske jednog, dok pripadnici češke i slovačke manjine biraju zajedno jednog zastupnika, a pripadnici austrijske, bugarske, njemačke, poljske, romske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaške i židovske manjine zajedno jednog te pripadnici albanske, bošnjačke, crnogorske, makedonske i slovenske manjine biraju zajedno jednog zastupnika u Sabor.¹⁰⁰ Pripadnici nacionalnih manjina biraju zastupnike pojedinačnim izborom na način da je za zastupnika izabran kandidat koji je dobio najveći broj glasova birača koji su glasovali.¹⁰¹ U nastavku analiziraju se najvažnije zakonske izmjene glede prava glasa pripadnika nacionalnih manjina od 1999. godine do danas.

ZizHds u čl. 16. jamčio je pripadnicima autohtonih nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj ostvarenje prava na zastupljenost u Zastupničkom domu Sabora pri čemu su imali pravo izabrati pet zastupnika koji su se birali u izbornim jedinicama utvrđenima Zakonom o izbornim jedinicama. Pripadnici mađarske, srpske i talijanske nacionalne manjine birali su tako po jednog zastupnika u Zastupnički dom Sabora a pripadnici češke i slovačke manjine zajedno jednog zastupnika dok su pripadnici austrijske, njemačke, rusinske, ukrajinske i židovske nacionalne manjine birali zajedno jednog zastupnika.¹⁰² U skladu s ustavnim načelom jednakosti biračkog prava pripadnici autohtonih nacionalnih manjina mogu birati zastupnika iz reda pripadnika

⁹⁸ Čl. 100. Zakona.

⁹⁹ Gardašević, op. cit. (bilj. 6), str. 57.

¹⁰⁰ Čl.17. Zakona.

¹⁰¹ Čl.46. Zakona.

¹⁰² Čl.17. ZizHds.

nacionalnih manjina koji se bira u posebnim izbornim jedinicama ili sudjelovati u izboru na temelju listi u izbornim jedinicama.¹⁰³

Ako kandidata predlažu birači potrebno je skupiti 100 potpisa birača s tim da se potpisi za kandidate koji se biraju u posebnim izbornim jedinicama prikupljaju na propisanom obrascu.¹⁰⁴

Pravo na zastupljenost pripadnika nacionalnih manjina u Hrvatskom saboru zajamčeno je i člankom 19. Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina¹⁰⁵ (dalje u tekstu: Uzopnm).

Prva od značajnijih izmjena ZizHds bila je ZidZizHds 2003. pa su tako pripadnici srpske nacionalne manjine birali 3 zastupnika u Sabor (u skladu s Uzopnm) dok su pripadnici mađarske manjine birali jednog zastupnika, pripadnici talijanske manjine jednog, a pripadnici češke i slovačke manjine birali su zajedno jednog zastupnika dok su pripadnici austrijske, bugarske, njemačke, poljske, romske, rumunjske, rusinske, ruske, turske, ukrajinske, vlaške i židovske manjine birale zajedno jednog zastupnika u Sabor te pripadnici albanske, bošnjačke, crnogorske, makedonske i slovenske manjine birali su zajedno jednog zastupnika.

Izmjenama Uzopnm 2010. godine¹⁰⁶(dalje u tekstu: UzidUzopnm 2010.) posredno se izmijenio izborni zakon te su glede prava nacionalnih manjina unesene važne izmjene, kojima se zapravo uvodi pozitivna diskriminacija za pripadnike nacionalnih manjina ovisno o njihovoj zastupljenosti u ukupnom stanovništvu Republike Hrvatske.

Tako se Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor¹⁰⁷ (dalje u tekstu: ZidZizHs 2010.) uvodi pravo birača, pripadnika nacionalnih manjina koji u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s manje od 1,5% stanovnika, da pored općeg biračkog prava imaju i posebno biračko pravo u izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Nadalje, spomenutim izmjenama i dopunama, nacionalnim manjinama koje na dan stupanja na snagu UzidUzopnm 2010. u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s više od 1,5% stanovnika, jamči se najmanje tri zastupnička mjesta pripadnika te nacionalne manjine u Saboru a to je srpska nacionalna manjina, koja svoju zastupljenost ostvaruje na temelju općeg biračkog prava na stranačkim kandidacijskom listama te manjine ili kandidacijskim listama koje predlažu birači te manjine u izbornim jedinicama na području Republike Hrvatske, dok nacionalne manjine koje pak u stanovništvu Republike Hrvatske sudjeluju s manje od 1,5% stanovnika,

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Čl.18. ZizHds.

¹⁰⁵ Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11.

¹⁰⁶ Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, NN 80/10.

¹⁰⁷ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN 145/10.

biraju pet pripadnika nacionalnih manjina u posebnoj izbornoj jedinici koju čini cjelokupno područje Hrvatske.

2011. godine, povodom prijedloga za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom pojedinih odredaba ZidZizHs 2010. , pokrenut je postupak te je Ustavni sud svojom Odlukom¹⁰⁸ ukinuo osporene članke 1, 5, 6, 7, 8, 9 i 10. ZidZizHs 2010.

Ustavni sud je smatrao kako se novim modelom glasovanja krše načela jednakosti i demokratskog višestranačja te da nerazmjerna zastupljenost raznih nacionalnih manjina nije bila opravdana.¹⁰⁹ Ustavni sud ispitaio je je li ustavno prihvatljivo predvidjeti rezervirana zastupnička mjesta za nacionalne manjine u okviru općeg izbornog sustava na temelju jednakog i općeg prava glasa; je li bilo općenito prihvatljivo davanje nacionalnim manjinama prava na dvostruko glasovanje i je li bilo prihvatljivo uvesti dvostruko pravo glasa koje pripada nekim a ne svim nacionalnim manjinama.¹¹⁰ Ustavni sud protumačio je Ustav kao dokument koji nije „vrijednosno neutralan“ izvor prava te naglasio kako je Ustav jedinstvena cjelina i ne može mu se pristupiti tako da se povuče jedna odredba iz cjeline koju čini a zatim tumačiti odvojeno i mehanički.¹¹¹ Ako se gleda kao jedinstvo, Ustav odražava neka sveobuhvatna načela i temeljne odluke u vezi s kojima se sve njegove pojedine odredbe moraju tumačiti.¹¹² Središnji dio obrazloženja temeljio se na ustavnoj viziji pojma „narod“ , za koji je utvrđeno da se temelji na nekoliko ustavnih definicija, tako i Preambula Ustava sadrži koncept „Ustavnog identiteta Republike Hrvatske“.¹¹³ Ustavni sud je zaključio da Ustav zabranjuje zakon kojim bi se osigurala rezervirana mjesta u parlamentu, za sve vrste društvenih manjina, uključujući nacionalne manjine.¹¹⁴ Tijekom postupka Ustavni sud je zatražio i stručna mišljenja od predstojnika Katedri za ustavno pravo Pravnih fakulteta Sveučilišta u Osijeku, Splitu, Rijeci i Zagrebu.

5.PRAVO GLASA GRAĐANA S PREBIVALIŠTEM U INOZEMSTVU

¹⁰⁸ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-120/2011 i dr. od 29. srpnja 2011. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12578DC003971CA>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

¹⁰⁹ Toplak, Jurij; Gardašević, Djordje: Concepts of national and constitutional identity in Croatian constitutional law; Review of central and east european law, 42 (2017); 263-293. Dostupno na: https://brill.com/view/journals/rela/42/4/article-p263_263.xml, pristupljeno 24. listopada 2024. godine.

¹¹⁰ Ibid.

¹¹¹ Ibid.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid.

Prema ZizHds birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj imali su pravo na zastupljenost u Zastupničkom domu i birali zastupnike na temelju lista s po 14 kandidata u posebnoj izbornoj jedinici.¹¹⁵ Broj izabranih zastupnika utvrđivao se na način da se ukupni broj važećih glasova birača u deset izbornih jedinica u Republici Hrvatskoj dijeli sa 140 koliko se ukupno zastupnika bira te se dobivenim rezultatom dijeli broj važećih glasova u posebnoj izbornoj jedinici.¹¹⁶ Ako rezultat nije cijeli broj zaokružuje se na cijeli, od 0,5 na više, a ispod 0,5 na niže.¹¹⁷

ZidZizHs 2010. biračima koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj daje se pravo na zastupljenost u Hrvatskom saboru te biraju tri zastupnika na temelju kandidacijskih lista u posebnoj izbornoj jedinici, dok na kandidacijskim listama mogu predložiti najmanje šest a najviše četrnaest kandidata za zastupnika. ZidZizHs 2010. mijenja se i način utvrđivanja koji zastupnici će biti izabrani pa se tako ukupan broj važećih glasova koji je dobila svaka kandidacijska lista dijeli s brojevima od 1 do 3, pri čemu se uvažavaju i decimalni ostaci te je od svih dobivenih rezultata treći po redu zajednički djelitelj kojim se tada dijeli ukupan broj važećih glasova svake liste a svaka lista dobit će onoliko od tri zastupnička mjesta koliko puta ukupni broj njezinih važećih glasova sadrži zajednički djelitelj, uključujući i decimale.

Pravo izbora triju zastupnika birača bez prebivališta u Republici Hrvatskoj uvedeno je Ustavnim promjenama 2010. godine, kojima se prvi put u samom Ustavu definira broj zastupnika „dijaspore“, odbacuje se prijašnje rješenje nefiksne kvote u korist fiksnog broja te se utvrđuje da će birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj glasovati isključivo u diplomatsko-konzularnim predstavništvima Republike Hrvatske.¹¹⁸

Bitna je i činjenica da je formula za izračun tri zastupnika dijaspore prema D'hondtovoju metodi različita od formule koja je propisana za izbor zastupnika u svakoj od deset općih izbornih jedinica pa dok se u formuli za opće jedinice utvrđuje samo 14 najvećih rezultata, u posebnoj izbornoj jedinici, nakon utvrđivanja triju najvećih rezultata onaj treći je zajednički djelitelj.¹¹⁹

6.REFERENDUMSKE INICIJATIVE ZA IZMJENE IZBORNOG SUSTAVA

¹¹⁵ Čl.8. ZizHds.

¹¹⁶ Čl.44.ZizHds.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ Podolnjak, op. cit, (bilj. 23), str.168.

¹¹⁹ Ibid.

Temeljno načelo političkog predstavljanja dopunjeno je, uz izbor zastupnika, mogućnošću neposrednog odlučivanja a to je referendum, kojim se građani izjašnjavaju o nekom pitanju, najčešće o izmjenama općeg propisa.¹²⁰ Ustavnim promjenama 2000. godine, u članak 87. dodan je novi stavak 3. kojim se uvodi referendum koji traže birači, dok je za predmet odlučivanja na referendumu ustavotvorac odredio sva pitanja koja su do tada bila ovlaštena raspisati samo najviša tijela zakonodavne i izvršne vlasti.¹²¹ Profesorica Kostadinov ističe da se, prilikom ustavnih promjena 2000. godine, institutu referendumu nije pristupilo s oprezom nego su mu unaprijed pripisane značajke instrumenta za postizanje idealnog demokratskog sustava.¹²² Profesorica analizira i „načelo jasnoće referendumskeg pitanja“ te navodi zaključno da je Ustavni sud Odlukom U-VII-4640/2014. postavio temelje kontrole referendumskeg pitanja prema načelu jasnoće kako je provode talijanski ustavni suci.¹²³ Profesorica Horvat Vuković također ukazuje na činjenicu da je ustavotvorac, prilikom ustavnih promjena 2000. godine, propustio novu ovlast raspisivanja referenduma temeljem zahtjeva određenog broja birača, detaljnije oblikovati i ograničiti.¹²⁴ Doc. dr. sc. Miloš navodi da je neposredno odlučivanje obilježeno formacijama koje mogu združiti glasove pučanstva na način koji izravnu demokraciju čini mogućom te također problematizira „zahtjev jasnoće“.¹²⁵ Tako ističe da je „jasnoća“ slojeviti koncept koji se može promatrati šire, kao ideal u prijeporima o tumačenju konstitucionalizacije neposredne demokracije, te uže, u jasnoći referendumskeg pitanja.¹²⁶ U Hrvatskoj su, glede izmjena izbornog sustava, bile pokrenute dvije značajne građanske inicijative i to 2014. i 2018. godine.

6.1. Građanska inicijativa „U ime obitelji“, 2014. godine

¹²⁰ Smerdel, op. cit. (bilj. 3), str.176. i 177.

¹²¹ Omejec, Jasna: Referendum kao sredstvo političkog dijaloga// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 41-79.

¹²² Kostadinov, Biljana: Referendum građanske inicijative// Podolnjak, Robert; Smerdel, Branko: Referendum narodne inicijative u Hrvatskoj i Sloveniji: ustavnopravno uređenje, iskustva i perspektive, Zagreb: Hrvatska udruga za ustavno pravo, 2014.; str. 119-147.

¹²³ Kostadinov, Biljana: Ususret odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske o referendumskeg promjeni izbornog sustava// Informator (Zagreb), 6631 (2014), 1-3. Dostupno na: <https://informatore.hr/strucni-clanci/ususret-odluci-ustavnog-suda-republike-hrvatske-o-referendumskeg-promjeni-izbornog-sustava?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

¹²⁴ Horvat Vuković, Ana: Referendum narodne inicijative 2013.- Ustavni identitet kao osnova ustavnosudskog aktivizma// Podolnjak, Robert; Smerdel, Branko: Referendum narodne inicijative u Hrvatskoj i Sloveniji: ustavnopravno uređenje, iskustva i perspektive, Zagreb: Hrvatska udruga za ustavno pravo, 2014.; str. 149-177.

¹²⁵ Miloš, Matija: Ustavnosudski nadzor jasnoće referendumskeg pitanja// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 123-154.

¹²⁶ Ibid.

Građanska inicijativa „U ime obitelji“ 2014. godine predstavila je referendumsku inicijativu „Birajmo zastupnike imenom i prezimenom“ za izmjenu izbornog sustava putem ustavnih promjena.¹²⁷ Predstavljeno je da predložene izmjene sadrže više ustavnih načela, koja bi bila primjenjiva ili većinom primjenjiva već od sljedećih parlamentarnih izbora, a promjene bi omogućile demokratizaciju izbornog zakona i pravičnije izbore kao i demokratizaciju političkih stranaka te smjenu stvorene političke kaste.¹²⁸ Naglašeno je da je na prošlim parlamentarnim izborima više od 25 % glasova birača koji su izašli na izbore pribrojeno strankama za koje uopće nisu glasali, dakle ¼ birača nije dobila svog zastupnika u parlamentu.¹²⁹ Građanska inicijativa je u referendumskom pitanju građanima predložila preferencijalno glasovanje za zastupnike bez ikakvog praga, do tri kandidata s jedne liste, po uzoru na Švicarsku, Češku, Luksemburg, Slovačku, smanjenje izbornog praga s 5% na 3% i ne bi bilo cijepanja granica Grada Zagreba i županija a biralo bi se najmanje dvadeset zastupnika u jednoj izbornoj jedinici.¹³⁰ Uvelo bi se i glasovanje dopisnim i elektroničkim putem kako bi svi državljani Republike Hrvatske, s prebivalištem u Hrvatskoj i izvan nje imali jednaku dostupnost i mogućnost glasovanja.¹³¹ Iz inicijative su obrazložili da je cilj referenduma omogućiti da svaki glas jednako vrijedi i da nema diskriminiranih, odnosno da svima bude dostupno na barem podjednak način te smatraju da bi ova promjena izbornog sustava omogućila da u Hrvatski sabor ulaze ljudi koji imaju sposobnosti a ne podobnosti i koji će zastupati interese svih građana a ne samo odabраниh skupina.¹³²

Službena verzija referendumskog pitanja glasila je:

„Jeste li za to da se na referendumu donese sljedeći Ustavni zakon?

Ustavni zakon o izmjeni Ustava Republike Hrvatske

Članak 1.

U Ustavu Republike Hrvatske članak 73. mijenja se i sada glasi:

Zastupnici se u Hrvatski sabor biraju na vrijeme od četiri godine.

¹²⁷ Članak od 27. kolovoza 2014.: Predstavljena nova referendumaska inicijativa: Birajmo zastupnike imenom i prezimenom. Dostupno na: <https://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Predstavljena-nova-referendumska-inicijativa-Biraj.aspx>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹²⁸ Ibid.

¹²⁹ Ibid.

¹³⁰ Ibid.

¹³¹ Ibid.

¹³² Ibid.

Zastupnici se u Hrvatski sabor, osim zastupnika nacionalnih manjina, biraju prema sustavu razmjernog predstavnštva.

Birač može glasovati za jednu od predloženih lista kandidata i može označiti do tri kandidata koji imaju prednost pred ostalim kandidatima na listi za koju je glasovao (preferirani glas).

Izabrani se kandidati s pojedine liste utvrđuju isključivo na temelju najvećeg broja preferiranih glasova. Ako su dva ili više kandidata dobila isti broj preferiranih glasova ili se izbor kandidata ne može utvrditi na temelju preferiranih glasova, tada se izabire kandidat koji je prije po redoslijedu na listi kandidata.

U svakoj izbornoj jedinici se bira najmanje 20 zastupnika. Izborne jedinice ne smiju dijeliti zakonom utvrđena područja Grada Zagreba i županija Republike Hrvatske. Zastupnička će se mjesta raspodijeliti između izbornih jedinica na temelju izračuna odnosa broja birača u svakoj izbornoj jedinici i ukupnog broja birača u Republici Hrvatskoj.

O područjima izbornih jedinica za izbor zastupnika u Hrvatski sabor donijet će se poseban zakon.

Ako se ne donese zakon o područjima izbornih jedinica iz prethodnog stavka, Republika Hrvatska činit će jednu izbornu jedinicu.

Birači koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj biraju zastupnike u posebnoj izbornoj jedinici.

Pravo na sudjelovanje u diobi zastupničkih mjesta u izbornoj jedinici ostvaruju kandidacijske liste koje su na izborima dobile najmanje 3% važećih glasova birača. U slučaju da Republika Hrvatska čini jednu izbornu jedinicu za izbor zastupnika, pravo na sudjelovanje u diobi zastupničkih mjesta u izbornoj jedinici ostvaruju kandidacijske liste koje su na izborima dobile najmanje 2% važećih glasova birača.

Pravo predlaganja stranačkih i neovisnih lista za izbor zastupnika u Sabor imaju sve političke stranke koje imaju zastupnike u Saboru na dan objave odluke o raspisivanju izbora te političke stranke i skupine birača koji prikupe najmanje 3000 potpisa birača.

Nisu dopuštene zajedničke kandidacijske liste dviju ili više političkih stranaka.

Birači na izborima mogu glasovati: na biračkom mjestu, dopisnim ili elektroničkim putem.

Način izbora zastupnika nacionalnih manjina uređuje se zakonom kojim se uređuju prava nacionalnih manjina.

Zakonom se određuje broj, uvjeti i postupak izbora zastupnika u Hrvatski sabor.

Članak 2.

Ovaj Ustavni zakon stupa na snagu danom donošenja odluke o njegovu prihvaćanju na referendumu.¹³³

Referendumska inicijativa izazvala je brojne polemike u javnosti a dovela je i do niza prijedloga izmjena izbornog zakonodavstva.¹³⁴

Oštro su se usprotivile dvije najveće stranke HDZ i SDP koje smatraju da se izborna pravila ne bi trebala mijenjati na referendumu te da bi referendumska pitanja trebala biti kratka i razumljiva a dio koji je izazvao najviše kritika je spuštanje izbornog praga jer smatraju da se time javlja opasnost od pojavljivanja u Saboru veće količine manjih stranaka i nezavisnih zastupnika što bi posredno dovelo do još veće političke trgovine te do smanjene mogućnosti formiranja Vlade.¹³⁵

Iz inicijative su na kritike odgovorili da su ustavne promjene jednostavnije od izmjena više zakona kojim se reguliraju izborna pravila te su istaknuli da bi se referendumom izmijenjena izborna pravila primijenila već na izborima 2015. godine što bi se teško ostvarilo izmjenama zakona, budući je zabranjeno u izbornoj godini mijenjati izborni zakon.¹³⁶

Inicijativa je upozorila da parlamentarne stranke do sada nisu pokazale volju da izmijene takav izborni sustav te su poručili da bez angažmana birača nema promjene na bolje.¹³⁷

Hrvatski sabor dostavio je 17. studenog 2014. godine Ustavnom sudu Odluku, u povodu zahtjeva za raspisivanje državnog referenduma građanske inicijative „U ime obitelji“ od 14. studenog 2014. godine, kojom je od Ustavnog suda tražio da utvrdi jesu li ispunjene

¹³³ Članak od 27. kolovoza 2014.: Objavljeno referendumsko pitanje. Dostupno na: <https://uimeobitelji.net/referendumsko-pitanje/>, pristupljeno 19. listopada 2024. godine.

¹³⁴ Članak od 22.09.2014.: Počelo prikupljanje potpisa za referendum o ustavnoj promjeni izbornih pravila. Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/pocelo-prikupljanje-potpisa-za-referendum-o-ustavnoj-promjeni-izbornih-pravila-19417>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹³⁵ Ibid.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Ibid.

pretpostavke iz članka 87. st.1-3. Ustava za raspisivanje referenduma na temelju Zahtjeva za raspisivanje državnog referenduma Građanske inicijative.¹³⁸

U povodu zahtjeva Organizacijskog odbora Građanske inicijative „U ime obitelji“ za raspisivanje referenduma o prijedlogu izmjene članka 73. Ustava, koji je dostavljen predsjedniku Hrvatskog sabora 22. listopada 2014. godine Ustavni sud donio je Odluku¹³⁹ kojom nije dopušteno raspisivanje referenduma jer je prema očitovanju odbora raspisivanje referenduma zatražilo 380.649 birača, a njegovo raspisivanje trebala su zatražiti 404.252 birača jer su na dan 21. rujna 2014. godine u Republici Hrvatskoj bila registrirana 4.042.522 birača.

Vežano za ispunjenje pretpostavke iz članka 87. st.3. Ustava, Ustavni sud u navedenoj Odluci je naglasio da do tada nikada nije ispitivao je li u konkretnom slučaju ispunjena ta pretpostavka jer se u svim dotadašnjim ustavnosudskim predmetima pod oznakom „U-VIIR“ to pitanje nije ni postavljalo. Stoga je narodna ustavotvorna inicijativa za raspisivanje referenduma prvi slučaj u povodu kojeg Ustavni sud razmatra postojanje pretpostavke o dovoljnom broju potpisa kao samostalno ustavnopravno pitanje. Ustavni sud je naglasio i da Sabor prethodno nije ni provjeravao točnost podatka o prikupljenim potpisima.

Ustavni sud nije ni razmatrao ustavnost referenduskog pitanja jer Hrvatski sabor to od njega nije niti zatražio. U obrazloženju, Ustavni sud je istaknuo da pravo odlučivanja na referendumu imaju svi birači upisani u registar birača, neovisno o prebivalištu ali da se potpisi za raspisivanje referenduma mogu prikupljati samo na području Republike Hrvatske. Isključivanje birača koji nemaju prebivalište u Republici Hrvatskoj od mogućnosti potpisivanja inicijative za održavanje referenduma, ako se taj birač nađe na području Republike Hrvatske u vrijeme prikupljanja potpisa, ne bi se moglo kvalificirati kao nužno za postizanje legitimnog cilja i moralo bi biti kvalificirano kao suprotno načelu demokracije. S obzirom da nije prikupljen dovoljan broj potpisa birača, Hrvatski sabor i bez provjere valjanosti potpisa, nema ustavnu obvezu raspisati referendum, zaključuje u odluci Ustavni sud.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Odluka Ustavnog suda Republike hrvatske broj: U-VIIR-7346/2014 od 10.prosinca 2014. Dostupno na:<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=8F4CA020A672C9D8C1257DB1003768D3>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

Tadašnji ministar uprave Arsen Bauk izjavio je tim povodom da je Ustavni sud odlukom riješio i prijedor da li u ukupan broj birača u Hrvatskoj ulazi dijaspora ili ne te je postavio jasne kriterije za buduće referendume.¹⁴⁰

Iako referendumska inicijativa nije uspjela zbog nedovoljnog broja potpisa za raspisivanje referenduma ipak je posredno doprinijela uvođenju preferencijskog glasovanja, iako u manjem opsegu od planiranog referendumom, te po uzoru na preferencijsko glasovanje za Europski parlament.

6.2. Građanska inicijativa „Narod odlučuje“, 2018.godine

Građanska inicijativa „Narod odlučuje“ 13. svibnja 2018. godine najavila je inicijativu za izjašnjavanje građana o referendumu za promjenu izbornog sustava te je u tu svrhu predstavila dva referendumska pitanja.¹⁴¹ Prvo se odnosilo na promjene izbornog sustava iz članka 72. Ustava, nadalje da se biraju tri preferencijska kandidata, da izborne jedinice prate granice županija, smanjenje izbornog praga te glasovanje dopisnim i elektroničkim putem. Drugo pitanje pak ticalo se zastupnika nacionalnih manjina.¹⁴²

Službena verzija pitanja bila je:

„1. Jeste li za to da se članak 72. Ustava mijenja i glasi:

Hrvatski sabor ima najmanje 100 a najviše 120 zastupnika, koji se, na temelju općeg i jednakog biračkog prava, biraju neposredno tajnim glasovanjem. Pripadnici nacionalnih manjina biraju najviše šest zastupnika u Hrvatski sabor. Zastupnici se u Hrvatski sabor, osim zastupnika nacionalnih manjina, biraju prema sustavu razmjernog predstavništva. Birač može glasovati za jednu od predloženih lista kandidata i može označiti do tri kandidata koji imaju prednost pred ostalim kandidatima na listi za koju je glasovao (preferirani glas). Izabrani kandidati s pojedine liste utvrđuju se isključivo na temelju najvećeg broja preferiranih glasova. U svakoj izbornoj jedinici u Republici Hrvatskoj bira se najmanje 15 zastupnika. Izborne jedinice ne smiju dijeliti zakonom utvrđena područja Grada Zagreba i županija Republike Hrvatske. Broj zastupničkih

¹⁴⁰ Članak od 11. prosinca 2014.:Ustavni sud: Nedovoljno potpisa za referendum o izboru zastupnika „imenom i prezimenom“. Dostupno na: <https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/ustavni-sud-nedovoljno-potpisa-za-referendum-o-izboru-zastupnika-imenom-i-prezimenom/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹⁴¹ Članak od 28. travnja 2018.: GI Narod odlučuje: prikupljanje potpisa za referendum za pravedniji izborni sustav od 13. svibnja. Dostupno na: <https://www.novilist.hr/novosti/hrvatska/gi-narod-odlucuje-prikupljanje-potpisa-za-referendum-za-pravedniji-izborni-sustav-od-13-svibnja/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹⁴² Ibid.

mjesta rasporedit će se među izbornim jedinicama na temelju izračuna odnosa broja birača u svakoj izbornoj jedinici i ukupnog broja birača u republici Hrvatskoj.

Pravo na sudjelovanje u diobi zastupničkih mjesta u izbornoj jedinici ostvaruju kandidacijske liste koje su na izborima dobile najmanje 4% važećih glasova birača. Birači na izborima mogu glasovati: na biračkom mjestu, dopisnim ili elektroničkim putem.

2. Jeste li za to da se iza članka 72. Ustava doda članak 72.a koji glasi:

Zastupnici nacionalnih manjina odlučuju o svim pitanjima iz nadležnosti Hrvatskog sabora, osim o povjerenju Vladi i donošenju državnog proračuna.¹⁴³

Iz inicijative su istaknuli kako će uvođenje tri preferencijska glasa osigurati da isključivo glasovi birača određuju poredak na kandidacijskoj listi te će spriječiti predizborne koalicije kojima velike stranke uvode male stranke koje same ne mogu prijeći prag.¹⁴⁴ Uvođenje dopisnog i elektroničkog glasovanja osigurat će pak veću slobodu u korištenju biračkog prava te veću izlaznost birača na izbore.¹⁴⁵ U vezi promjena izbornih jedinica istaknuli su da se time osigurati da ujednačen broj birača ima svog saborskog zastupnika, dodavši da je postojeća razlika veća od 30% između broja birača u nekim izbornim jedinicama.¹⁴⁶ Referendumom bi se osiguralo i da izborne jedinice prate administrativne granice županija dok bi se smanjenjem izbornog praga omogućila bolja i pravednija zastupljenost što većeg broja glasača u Hrvatskom saboru te bi se smanjio i velik broj propalih glasova.¹⁴⁷

Inicijativa je zasnovala prijedlog na tri argumenta: da zastupnici nacionalnih manjina imaju drugačiji legitimitet od ostalih zastupnika jer ulaze u Sabor s manjim brojem glasova te velika većina pripadnika nacionalnih manjina ne koristi pravo da glasa za svoje posebne zastupnike, nadalje da zastupnici nacionalnih manjina trebaju zastupati interese manjine koja ih je izabrala te da postoji praksa neskrivene političke trgovine manjinskim mandatima pri formiranju Vlade.¹⁴⁸

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Ibid.

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Ibid.

¹⁴⁷ Ibid.

¹⁴⁸ Gardašević, Đorđe: Referendum i njegova ograničenja// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 81-122.

Gotovo sve političke stranke, kako koalicijske, tako i oporbene, pokazale su velik otpor predloženoj inicijativi.¹⁴⁹ Oštre kritike bile su upućene na uvođenje tri preferencijska glasa bez praga, sniženje izbornog praga, dokidanje postojećih zemljopisno neprirodno oblikovanih izbornih jedinica, dopisno i elektroničko glasovanje a posebne kritike bile su upućene na prijedlog da se zastupnike nacionalnih manjina izuzme kod glasovanja o povjerenju Vladi i državnom proračunu, a velike kritike došle su od zastupnika srpske nacionalne manjine koji su, mogući referendum, doživjeli kao napad na srpsku nacionalnu manjinu u Republici Hrvatskoj.¹⁵⁰

I prije početka prikupljanja potpisa, iz Građanske inicijative tvrdili su da se susreću s brojnim opstrukcijama, tvrdeći da im pojedini gradovi ne omogućuju dovoljno mjesta za prikupljanje potpisa pa se tako, primjerice u Rijeci, potpise moglo prikupljati samo na jednom mjestu.¹⁵¹ Čak su i gradonačelnici mnogih gradova poput Rijeke i Rovinja oštro kritizirali inicijativu pa čak i pozvali građane da uskrate svoj potpis.¹⁵² Prijedloge inicijative komentirao je i tadašnji ministar uprave te, između ostalog, izjavio vezano za uvođenje elektroničkog glasovanja, da trenutno to nije niti moguće te da je ostvarivo tek za dvije godine ali tu tvrdnju demantirao je HAKOM, naglasivši da je elektroničko glasovanje moguće uvesti odmah ali je pitanje sredstava koja za to treba izdvojiti.¹⁵³

13. lipnja 2018. godine Građanska inicijativa objavila je da je skupila dovoljan broj potpisa i to ukupno 812.811, od kojih za prvo pitanje 405.352 potpisa dok je za drugo skupljeno 407.469 potpisa.¹⁵⁴ Zahtjev za raspisivanjem referenduma Građanske inicijative poslan je u Hrvatski sabor kojem se preporuča da se pozove Vladu kako bi provjerila broj i vjerodostojnost prikupljenih potpisa.¹⁵⁵ Vlada Republike Hrvatske odugovlačila je s donošenjem odluke o provjeri potpisa a ministar uprave kritizirao je Inicijativu ocjenjujući da njome „Narod odlučuje“ zapravo sebi želi osigurati političku vidljivost i ući u Sabor.¹⁵⁶

Prvi put do tada, saborski odbor zahtijeva ne samo provjeru potpisa nego i provjeru jesu li potpisi prikupljeni u skladu sa zakonom a inicijativu se optužuje i da su se potpisi prikupljali i

¹⁴⁹ Članak od 27. svibnja 2018.: 27. svibnja 2018.- GI „Narod odlučuje“ prikupila potpise za referendum za promjenu izbornog sustava. Dostupno na: <https://narod.hr/kultura/27-svibnja-2018-gi-narod-odlucuje-prikupila-potpise-za-referendum-za-promjenu-izbornog-sustava-koji-nije-odrzan>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine.

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Ibid.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

¹⁵⁶ Ibid.

nakon što je postupak prikupljanja završio.¹⁵⁷ Pri provjeri potpisa nije bilo promatrača građanskih inicijativa, nego će Ministarstvo uprave sklopiti ugovor s tvrtkom koja će to učiniti.¹⁵⁸

Gotovo tri mjeseca od predaje prikupljenih potpisa započinje provjera potpisa a Ministarstvo uprave dodjeljuje provjeru potpisa tvrtki APIS IT, a svi zahtjevi za odobrenje promatranja provjere potpisa bili su odbijeni.¹⁵⁹ Iz građanske inicijative „Narod odlučuje“ naglašavali su da je tvrtka APIS IT politizirana jer je u suvlasništvu države i Grada Zagreba te postoji mogućnost da kadrovi djeluju prema političkim direktivama.¹⁶⁰

U listopadu Ministarstvo uprave objavljuje Izvješće, u kojem se navodi da za raspisivanje referenduma GI „Narod odlučuje“ nedostaje dovoljan broj potpisa i to 3.290 potpisa za prvo referendumsko pitanje te 7.571 potpisa za drugo.¹⁶¹ Građanskoj inicijativi je 27. i 28.11.2018. godine omogućen uvid u nevažeće potpise, u tvrtki APIS IT, tijekom kojeg je članica Organizacijskog odbora zatražila uvid i u kontrolne liste nevažećih potpisa.¹⁶² Na njezin zahtjev službena izjava je bila da su kontrolne liste nevažećih potpisa uništene a nije bio omogućen niti neposredan uvid u Registar birača putem kojeg se može vršiti provjera potpisa a koji su proglašeni nevažećim.¹⁶³ Zbog nemogućnosti stvarne kontrole, Građanska inicijativa odbila je sudjelovati u uvidu a predstavnici Inicijative predložili su javnosti i zapisnik s tog sastanka, kao dokaz da su liste uništene, napomenuvši da su o tome izvijestili i Ustavni sud ali koji još njihov dopis nije razmotrio.¹⁶⁴ Ministar uprave tvrdio je da su iz Inicijative odbili pregled potpisa te da su svi dokumenti dostupni u APIS-u, dok je Inicijativa ministrove navode demantirala ustvrdivši da im je pregled ponuđen kada su kontrolne liste već bile uništene, a na sastanku u APIS-u su ustanovili da niti digitalna kopija kontrolnih lista ne postoji.¹⁶⁵ Također su istaknuli da se Izvješće Ministarstva uprave razlikuje od zapisnika Sabora o broju potpisnih knjiga, pa da tako neke knjige nedostaju a neke su nestale te su zatražili i da se postupak provjere navodno nevažećih potpisa ponovi od strane neovisnog povjerenstva.¹⁶⁶

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Ibid.

¹⁶¹ Ibid.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Ibid.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid.

Hrvatski sabor donio je 15. veljače 2019. godine, uzimajući u obzir Izvješće o provedenoj provjeri broja i vjerodostojnosti birača te zakonitosti postupka prikupljanja potpisa, Zaključak o neraspisivanju referenduma.¹⁶⁷

Građanska inicijativa „Narod odlučuje“ podnijela je Ustavnom sudu prijedlog za pokretanje postupka za ocjenu suglasnosti s Ustavom i zakonom Zaključka Hrvatskog sabora o neraspisivanju referenduma donesenog 15. veljače 2019. godine, u kojem osporava Zaključak Sabora tvrdeći da je preuzeo nadležnost Ustavnog suda o utvrđivanju jesu li ispunjene pretpostavke za raspisivanje državnog referenduma.¹⁶⁸ Podnositelj prijedloga traži da Ustavni sud ukine osporeni Zaključak te da izda javno upozorenje Hrvatskom saboru s podsjetnikom na njegove dužnosti i ovlasti te mu odredi razumni rok za pokretanje postupka nadzora ustavnosti i zakonitosti referenduma Građanske inicijative „Narod odlučuje“ a podredno po proteku tog roka da Ustavni sud sam po službenoj dužnosti razmotri ispunjava li zahtjev Građanske inicijative uvjete iz članka 95. st.1. UzUsRH.

Ustavni sud 4. rujna 2019. godine donosi Rješenje¹⁶⁹ kojim se odbacuje zahtjev Organizacijskog odbora Građanske inicijative „Narod odlučuje“, zauzevši stajalište da Zaključak nije „drugi propis“ koji bi mogao biti predmet ocjene suglasnosti s Ustavom i zakonom u smislu članka 125. alineje 2. Ustava ali je, polazeći od sadržaja podneska, razmotrio podnesak Inicijative kao zahtjev za nadzor nad ustavnošću i zakonitošću provođenja državnog referenduma. U obrazloženju Ustavni sud također navodi da je Zaključak Hrvatskog sabora od 15. veljače 2019. godine podnositelju dostavljen 20. veljače 2019. godine te je stoga podnositelj mogao podnijeti zahtjev za nadzor nad ustavnošću i zakonitošću provođenja državnog referenduma u roku iz članka 88. Ustavnog zakona, a budući da je podnositelj zahtjev Ustavnom sudu podnio 17. lipnja 2019. godine, zahtjev je podnesen izvan roka od 30 dana, slijedom čega je nepravodoban.¹⁷⁰

U odnosu na Rješenje Ustavnog suda sudac Ustavnog suda Miroslav Šumanović iznio je Izdvojeno mišljenje. Sudac smatra da su izneseni dostatni i čvrsti razlozi za prihvaćanje zahtjeva Inicijative kako po osnovi nadzora referenduskog postupka tako i temeljem obveze Ustavnog suda da prati pojave neustavnosti i na njih reagira. U Izdvojenom mišljenju tako

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-VIIR-2626/2019 od 04. rujna 2019. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C125843B002D1770>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

¹⁷⁰ Ibid.

navodi da smatra da je Zaključak Sabora očigledno i frapantno protuustavan zbog prekoračenja ovlasti Hrvatskog sabora, povrede demokratskih kontrola i provjera te diobe vlasti kao i grube uzurpacije nadležnosti Ustavnog suda koji je jedini mjerodavan odlučiti jesu li ispunjeni uvjeti da se referendum provede. Po njegovoj ocjeni, odluka većine bazira se na formalističkom skretanju stvari u juridičke tjesnace formalnopravnih zapreka za meritorno odlučivanje, a u pozadini odbačaja nazire se klasična logička pogreška „pogrešne analogije“ jer situacija iz članka 88. Ustavnog zakona nije usporediva s činjeničnim osobitostima ovog slučaja pa taj propis ne može biti primijenjen u ovom predmetu.¹⁷¹

7. PARLAMENTARNI IZBORI 2024. GODINE

Dana 15.03.2024. godine Predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović objavio je da će se kandidirati na parlamentarnim izborima, kao „neovisni i nestranački“ kandidat na listi SDP-a te time iznenadio hrvatsku javnost.¹⁷² Nedugo nakon Predsjednikove izjave, dana 18.03.2024. godine, reagirao je Ustavni sud, objavom Upozorenja.¹⁷³ U navedenom Upozorenju Ustavni sud ističe da je kandidiranje Predsjednika Republike Hrvatske, dok obnaša tu dužnost, bilo na stranačkoj listi ili kao nezavisnog kandidata te isticanje kao kandidata za predsjednika Vlade, nespojivo s njegovim ustavnim položajem i ovlastima te načelom diobe vlasti. U Upozorenju također navodi članak 96. Ustava, prema kojem Predsjednik Republike Hrvatske ne može obavljati nijednu drugu javnu ili profesionalnu dužnost te je nestranačka osoba i ne smije sudjelovati u političkim aktivnostima nijedne političke stranke. Ustavni sud nadalje u Upozorenju navodi da ako se Predsjednik kandidira ili istupa u javnosti kao budući kandidat za predsjednika Vlade, mora odmah podnijeti ostavku te poziva Predsjednika i političku stranku SDP da odmah prestanu s aktivnostima koje su suprotne Ustavu i naglašava da je svako djelovanje Predsjednika, protivno tim ustavnim zabranama, suprotno Ustavu te da će cijeli izborni proces biti pod strogim nadzorom Ustavnog suda te će se koristiti ovlastima iz čl. 89.

¹⁷¹ Izdvojeno mišljenje u odnosu na Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-VIIR-2626/2019 od 4. rujna 2019. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C125843B002D1770> pristupljeno 15. listopada 2024. godine.

¹⁷² Članak od 15. ožujka 2024.: „Rizičan potez koji se može isplatiti, ali može biti i kontraproduktivan. Ide na sve ili ništa.“ Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/rizican-potez-koji-se-moze-isplatiti-ali-moze-biti-i-kontraproduktivan-ide-na-sve-ili-nista-1754187>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine.

¹⁷³ Upozorenje u povodu izjave Predsjednika Republike Hrvatske g. Zorana Milanovića da će se kandidirati na izborima za zastupnike u Hrvatski sabor raspisanima odlukom Predsjednika Republike Hrvatske od 15. ožujka 2024. broj: U-VII-1263/2024 od 18. ožujka 2024. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258AE400450E70>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine.

UzUsRH ako utvrdi da sudionici u izborima postupaju protivno Ustavu ili zakonu. Nakon provedenih parlamentarnih izbora, Ustavni sud objavio je, 19. travnja 2024. godine, Priopćenje i upozorenje¹⁷⁴ u kojem se poziva na Upozorenje od 18.03.2024. godine te utvrđuje da Predsjednik Republike nije postupao po Upozorenju, štoviše, više puta je u javnosti izjavio da neće poštovati Upozorenje od 18.03.2024. godine te ga je kontinuirano kršio. U točki 7. Priopćenja i upozorenja Ustavni sud utvrđuje da se Predsjednik Republike svojim izjavama i ponašanjem, a da nije podnio ostavku, doveo u poziciju da ne može biti mandatar za sastav buduće Vlade niti premijer. Također, u točki 7. upozorava sve sudionike održanih izbora da pri predlaganju budućeg mandataru moraju biti svjesni te činjenice, a Ustavni sud će, po potrebi, o tome donijeti posebnu odluku. Zaključno, u točki 8., Ustavni sud naglašava da, neovisno o ustavnopravno neprihvatljivom postupanju Predsjednika Republike te nepoštovanju Upozorenja od 18.03.2024. godine, ne dovodi u pitanje volju birača na održanim izborima.

Smatram da je Ustavni sud, Upozorenjem od 18.03.2024. godine, ispravno ukazao na odredbe Ustava, prema kojima je bilo kakvo sudjelovanje Predsjednika Republike u političkim aktivnostima bilo koje političke stranke ili kandidiranje na parlamentarnim izborima, nespojivo s ustavnim položajem Predsjednika, ali mišljenja sam kako je Priopćenjem i upozorenjem od 19.04.2024. godine, Ustavni sud prekoračio svoje ovlasti. Prvenstveno mi je sporna činjenica da je Ustavni sud u formi Upozorenja a ne odlukom utvrdio da je ponašanje Predsjednika Republike Hrvatske protivno Ustavu, a prema čl. 105. Ustava jasno je propisan postupak za utvrđivanje odgovornosti Predsjednika Republike Hrvatske (za kršenje Ustava). Nadalje, u Priopćenju i upozorenju od 19. travnja 2024. godine, smatram spornim upozorenje novoizabranim saborskim zastupnicima da pri predlaganju mandataru moraju biti svjesni činjenice koju je utvrdio Ustavni sud a to je da Predsjednik Republike Hrvatske Zoran Milanović ne može biti mandatar te će po potrebi o tome donijeti posebnu odluku. Dakle, Ustavni sud je utvrdio da je Predsjednik Republike prekršio Ustav te zbog te činjenice ne dovodi u pitanje regularnost parlamentarnih izbora, ali upozorava novoizabrane saborske zastupnike kako da glasuju o mandataru buduće Vlade na prvoj („konstituirajućoj“) sjednici Hrvatskog sabora nakon izbora, jer bi mogao poništiti tu odluku. Konačno, smatram spornim što Ustavni sud nije uopće obrazložio na temelju koje odredbe Predsjednik Republike ne bi mogao biti mandatar ako i podnese ostavku.

¹⁷⁴ Priopćenje i upozorenje sudionicima u izborima održanim 17. travnja 2024. broj: U-VII-1263/2024-II od 19. travnja 2024. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258AE400450E70>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine.

8. ZAKLJUČAK

Vlast proizlazi iz naroda i pripada narodu a narod vlast ostvaruje upravo izborom svojih zastupnika u parlament i neposrednim odlučivanjem. To načelo utvrđuje Ustav Republike Hrvatske. Također ustanovljuje i opće i jednako biračko pravo punoljetnih hrvatskih državljana za izbor zastupnika u Hrvatski sabor.

Hrvatski sabor je zakonodavno tijelo a jedna od njegovih značajnijih uloga, je donošenje zakona. Između ostalog, na taj način građani, birajući svoje zastupnike na izborima imaju mogućnost participirati u vlasti, odnosno ostvarivati vlast.

Izborni sustav je postupak izbora zastupnika građana u predstavničko tijelo a obuhvaća pravo glasa, izborne jedinice, utvrđivanje rezultata i nadzor. S obzirom da Ustav Republike Hrvatske ne određuje vrstu izbornog sustava to čini izborni zakon a to je Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor. Zakon je rezultat mnogih reformi tijekom tri desetljeća samostalnosti i neovisnosti, ali koje su bile samo parcijalne. Republika Hrvatska kao „mlada demokracija“ tako je promijenila nekoliko modela izbornih sustava, od sustava apsolutne većine, mješovitog većinsko-razmjernog do razmjernog izbornog sustava. Značajne su bile i ustavne promjene vezane za izbor zastupnika u Sabor posredstvom kojih je mijenjan i izborni zakon. Izmjene Zakona najviše su se odnosile na kandidiranje, izborne jedinice, izborni prag te prava glasa pripadnika nacionalnih manjina i građana s prebivalištem u inozemstvu. Najviše prijepora bilo je oko izbornih jedinica, metode preračunavanja glasova u mandate, izbornog praga i prava glasa pripadnika nacionalnih manjina. Glede izbornih jedinica kritike se upućuju na mogućnost manipulacije, upravo njihovim „krojenjem“, a vezano za metodu preračunavanja glasova tzv. „D'hondtovu“ metodu prigovor je da je najneproporcionalnija metoda. D'hondtova metoda pogoduje velikim strankama. Bilo je pokušaja i od strane građanskih inicijativa da se izborni sustav izmijeni posebice oni elementi izbornog sustava koji su se pokazali najspornijima. Iako nisu uspjele u svojim nastojanjima ipak su posredno utjecale na neke izmjene, aktualiziranjem problema u javnosti. Mišljenja sam da je razmjerni izborni sustav dobar jer osigurava pravedno predstavništvo i pluralizam te , barem dosad u Republici Hrvatskoj, relativno stabilne Vlade. Svakako bi bilo poželjno povećati broj kandidata koji se biraju preferencijskim glasovanjem, barem na tri. Smatram da je izborni prag od 5 % previsok i mnogi birači smatraju se „prevarenima“ ako stranka za koju su glasovali nije prešla izborni prag te su njihovi glasovi „izgubljeni“. Glede načina glasovanja svakako bi bilo dobro uvesti elektroničko glasovanje, a

s obzirom na konstantno malu izlaznost na parlamentarnim izborima u Republici Hrvatskoj trebalo bi razmisliti i o uvođenju obveze glasovanja.

Nijedna Vlada dosad nije pokazala ozbiljan interes za cjelovitom reformom izbornog zakonodavstva, a s obzirom na činjenicu da većina elemenata postojećeg izbornog sustava u Republici Hrvatskoj pogoduje najvećim strankama, nije vjerojatno za očekivati promjene na tom polju.

9. LITERATURA

Knjige i znanstveni članci:

1. Bali, Martina; Podolnjak, Robert: Utjecaj izbornog sustava na oblikovanje stranačkog sustava i Vlade u Republici Hrvatskoj 1990.-2007.//Pravnik: časopis za pravna i društvena pitanja, 43 (2009) 1 (87); 41-57. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/110447>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine

2. Gardašević, Đorđe: On the people, elections and constitutional subjects// Gardašević, Đorđe; Gotovac, Viktor; Zrinščak, Siniša: Pravo i društvo- Liber amicorum Josip Kregar, Zagreb (2022); str. 41-71

3. Gardašević, Đorđe: Referendum i njegova ograničenja// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 81-122

4. Horvat Vuković, Ana: Referendum narodne inicijative 2013.- Ustavni identitet kao osnova ustavnosudskog aktivizma// Podolnjak, Robert; Smerdel, Branko: Referendum narodne inicijative u Hrvatskoj i Sloveniji: Ustavnopravno uređenje, iskustva i perspektive, Zagreb: Hrvatska udruga za ustavno pravo, 2014.; str. 149-177

5. Jelušić, Mario: Izmjene i dopune Zakona o izborima u Hrvatski sabor// Informator (Zagreb), 51 (2003), 5130; 1-3. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/izmjene-i-dopune-zakona-o-izborima-zastupnika-u-hrvatski-sabor?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine

6. Kostadinov; Biljana: Referendum građanske inicijative// Podolnjak, Robert; Smerdel, Branko: Referendum narodne inicijative u Hrvatskoj i Sloveniji: ustavnopravno uređenje, iskustva i perspektive, Zagreb: Hrvatska udruga za Ustavno pravo, 2014.: str. 119-147

- 7.Kostadinov, Biljana: Ususret Odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske o referendumskoj promjeni izbornog sustava// Informator (Zagreb), 6631 (2014), 1-3. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/ususret-odluci-ustavnog-suda-republike-hrvatske-o-referendumskej-promjeni-izbornog-sustava?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 8.Miloš, Matija: Ustavnosudski nadzor jasnoće referendumskih pitanja// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 123-154
- 9.Omejec, Jasna: Referendum kao sredstvo političkog dijaloga// Koprić, Ivan; Staničić, Frane: Referendum i neposredna demokracija u Hrvatskoj; Institut za javnu upravu, Zagreb (2021); str. 41-79
- 10.Palić, Mato: Učinci primjene razmjernog izbornog sustava u Republici Hrvatskoj// Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 49 (2012), 1; 49-58. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/117574>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 11.Podolnjak, Robert: Hrvatsko izborni zakonodavstvo: moguće i nužne promjene// Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 45 (2008), 2 (88); 305-343. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/49607>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
12. Podolnjak, Robert: Što treba mijenjati u hrvatskom izbornom sustavu?// Informator (Zagreb), 60 (2012), 6053; 1-8. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/sto-treba-mijenjati-u-hrvatskom-izbornom-sustavu?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 13.Podolnjak, Robert: O pitanju zašto u hrvatski Ustav treba ugraditi temeljna načela izbornog sustava// Informator (Zagreb), 62 (2014), 6334; 1-3. Dostupno na: <https://informator.hr/strucni-clanci/o-pitanju-zasto-u-hrvatski-ustav-treba-ugraditi-temeljna-nacela-izbornog-sustava?hls=>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 14.Podolnjak , Robert: Suvremeni hrvatski izborni inženjering kao sofisticirani oblik izborne manipulacije// Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, 63 (2013), 1; 155-187. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/clanak/152633>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 15.Smerdel, Branko: Ustavno uređenje europske Hrvatske (2020), II. izmijenjeno i dopunjeno izdanje
- 16.Toplak, Jurij; Gardašević, Djordje: Concepts of national and constitutional identity in Croatian constitutional law; Review of central and east european law, 42 (2017); 263-293.

Dostupno na: https://brill.com/view/journals/rela/42/4/article-p263_263.xml, pristupljeno 24. listopada 2024. godine

Propisi:

1. Ustav Republike Hrvatske, NN56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14
2. Promjena Ustava Republike Hrvatske, NN 28/01
3. Ustavni zakon o Ustavnom sudu Republike Hrvatske, NN 99/99, 29/02, 49/02
4. Ustavni zakon o pravima nacionalnih manjina, NN 155/02, 47/10, 80/10, 93/11
5. Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, NN80/10
6. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN 116/99, 109/00, 53/03, 69/03, 167/03, 44/06, 19/07, 20/09, 145/10, 24/11, 93/11, 120/11, 19/15, 66/15, 104/15, 98/19
7. Zakon o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, NN 116/99
8. Zakon o izborima zastupnika u Sabor Republike Hrvatske, NN 22/92
9. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski državni sabor, NN 53/03
10. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN145/10
11. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o izborima zastupnika u Hrvatski sabor, NN 19/15
12. Zakon o državnom izbornom povjerenstvu Republike Hrvatske, NN 44/06, 19/07
13. Zakon o ravnopravnosti spolova, NN 82/08, 138/12, 69/17

Sudska praksa:

1. Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj:U-VIIR-7346/2014. od 10. prosinca 2014. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=8F4CA020A672C9D8C1257DB1003768D3>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine

- 2.Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-120/2011 i dr. od 29. srpnja 2011. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12578DC003971CA>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 3.Odluka i rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-1397/2015 od 24. rujna 2015. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C98AFD723EC8E001C1257ECD00724662>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 4.Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-VIIR-2626/2019 od 4. rujna 2019. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C125843B002D1770>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 5.Izdvojeno mišljenje u odnosu na Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske u predmetu broj: U-VIIR-2626/2019 od 4. rujna 2019. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C125843B002D1770>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 6.Izvješće o nejednakoj težini biračkog glasa u izbornim jedinicama određenim člancima 2. do 11. Zakona o izbornim jedinicama za izbor zastupnika u Zastupnički dom Hrvatskog državnog sabora broj: U-X-6472/2010 od 08. prosinca 2010. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C12577F3003DEDB6>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 7.Rješenje Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-4780/2014 od 24. rujna 2015. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=881EE936EA3D26D3C1257ECD00722F96>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
- 8.Odluka Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-4089/2020 i dr. od 07. veljače 2023. godine. Dostupno na: <https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258950003A602F>, pristupljeno 15. listopada 2024. godine
9. Upozorenje u povodu izjave Predsjednika Republike Hrvatske g. Zorana Milanovića da će se kandidirati na izborima za zastupnike u Hrvatski sabor raspisanima odlukom Predsjednika

Republike Hrvatske od 15. ožujka 2024. broj: U-VII-1263/2024 od 18. ožujka 2024. Dostupno na:

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258AE400450E70>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine

10. Priopćenje i upozorenje sudionicima u izborima održanim 17. travnja 2024. broj: U-VII-1263/2024-II od 19. travnja 2024. Dostupno na:

<https://sljeme.usud.hr/usud/praksaw.nsf/fOdluka.xsp?action=openDocument&documentId=C12570D30061CE54C1258AE400450E70>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine

Mrežni izvori:

1.Članak od 13. studenog 2018.: Most najavio: Zbog malog odaziva na izbore traže glasovanje mladih već od 16 godina starosti. Dostupno na: <https://www.dnevno.hr/vijesti/hrvatska/most-najavio-zbog-malog-odaziva-na-izbore-traze-glasovanje-mladih-vec-od-16-godina-starosti-1247921/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

2.Članak od 27. rujna 2023.: GONG: Za glasanje na izborima dobnu granicu treba spustiti s 18 na 16 godina. Dostupno na: <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/gong-za-glasanje-na-izborima-dobnu-granicu-treba-spustiti-s-18-na-16-godina-15378481>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

3.Članak od 3. travnja 2024.: Etičko povjerenstvo donijelo Izborni etički kodeks. Dostupno na: <https://hina.hr/vijest/11581982>, pristupljeno 18. listopada 2024. godine

4.Članak od 27. kolovoza 2014.: Predstavljena nova referendumska inicijativa: Birajmo zastupnike imenom i prezimenom. Dostupno na: <https://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Predstavljena-nova-referendumska-inicijativa-Biraj.aspx>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

5.Članak od 27. kolovoza 2014.: Objavljeno referendumsko pitanje. Dostupno na: <https://uimeobitelji.net/referendumsko-pitanje/>, pristupljeno 19. listopada 2024. godine

6.Članak od 22. rujna 2014.: Počelo prikupljanje potpisa za referendum o ustavnoj promjeni izbornih pravila. Dostupno na: <https://www.iusinfo.hr/aktualno/dnevne-novosti/pocelo-prikupljanje-potpisa-za-referendum-o-ustavnoj-promjeni-izbornih-pravila-19417>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

7.Članak od 11. prosinca 2014.: Ustavni sud: Nedovoljno potpisa za referendum o izboru zastupnika „imenom i prezimenom“. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/ustavni-sud-nedovoljno-potpisa-za-referendum-o-izboru-zastupnika-imenom-i-prezimenom/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

8.Članak od 28. travnja 2018.: GI Narod odlučuje: prikupljanje potpisa za referendum za pravedniji izborni sustav od 13. svibnja. Dostupno na: <https://www.novolist.hr/novosti/hrvatska/gi-narod-odlucuje-prikupljanje-potpisa-za-referendum-za-pravedniji-izborni-sustav-od-13-svibnja/>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

9.Članak od 27. svibnja 2018.: 27. svibnja 2018.- GI „Narod odlučuje“ prikupila potpise za referendum za promjenu izbornog sustava. Dostupno na: <https://narod.hr/kultura/27-svibnja-2018-gi-narod-odlucuje-prikupila-potpise-za-referendum-za-promjenu-izbornog-sustava-koji-nije-odrzan>, pristupljeno 8. rujna 2024. godine

10. Članak od 15. ožujka 2024.: „Rizičan potez koji se može isplatiti, ali može biti i kontraproduktivan. Ide na sve ili ništa.“ Dostupno na: <https://www.vecernji.hr/vijesti/rizican-potez-koji-se-moze-isplatiti-ali-moze-bit-i-kontraproduktivan-ide-na-sve-ili-nista-1754187>, pristupljeno 29. listopada 2024. godine